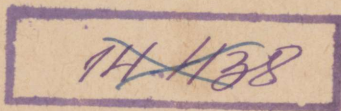


**Teaduslik uurimine
degeneritud suguwõsade kohta ja õpetus
kuidas nendest oludest pääseda wõib.**

Täies karskuse mõttes ja waimus

kirjutanud

P. Lensin.



Tartus, 1912.

Trükitud H. Laakmanni juures.

Oma arma isku
A. Tson ja abikasale.

1912. 29 IX.

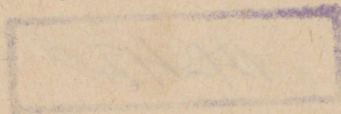
P. P. P. P.

2



32239

A-6171



Sisukord.

| | Lehek |
|--|-------|
| 1. Inimese physionomie tarkuse tundemärgid | 6 |
| 2. Psühiateri kes kurjategijatest sünnitatud | 8 |
| 3. Meie esiwanematel on degeneration tuttaw | 11 |
| 4. Kus seisab meie degenerationi põhjus | 14 |
| 5. Väljaastumine degeneritud oludest | 30 |
| 6. Heinamaa parandamine | 35 |
| 7. Heinamaa truubitamine | 38 |
| 8. Tuleme jälle oma endise aate juure tagasi | 50 |
| 9. Häa küll, wõtame teine tee ette | 59 |
| 10. Meie tütarlaste Gymnasiumid | 63 |
| 11. Tütarlaste majapidamise kooliharidus | 71 |
| 12. Miks sina suurema koolihariduse wastane oled | 76 |
| 13. Meie Gümnasiumis haritud tütarlaste tulewane tööpõld | 83 |
| 14. Naene jäägu kodu laste kaswatajaks ja maja walitsejaks | 88 |

I. Inimese Physionomie tarkuse tundemärgid.

Üleüldise Physionomie märgid, inimese näos ja pääs kes iga inimese tarkusest ehk rumalusest märki annawad. Kust inimest tunda wõib, missugused omandused kellegil inimesel loomusest on antud, ehk sündimisega omandatud. Need märgid on pea igal inimesel peas olemas, selle wormis ja näos, nagu wälja wormitud. Kuna keskmise anniga ehk tarkusega inimesed nii on loodud, et neist mitte õige selgeste ei wõi ütelda, mis naad on? Nende hulka käiwad ka need weel, kes suurusetuju (Grössenwahn) all kannatawad! Niisugustel puudub enamiste inimlik südame puhtuse woorus!

Aga need üleüldised tundemärgid ei ole mitte kohe sündimisega ühes antud, waid tulewad muist pärast inimese tarkuse õpimisega ja keha kaswamisega nähtawale. Mõnedel tulewad tema tarkuse märgid juba 20—24 aastasel olekul juba nähtawale, kuna teisel palju hiljemalt nähtawale tulewad.

Wõtame näituseks mitmed targa inimese pildid, kui meil neid olemas on, siis seame naad omale ette ja paneme neid terawaste tähele ja wõrdleme neid, keskmise, suuretar-kusega ja kasinama looduse anniga inimesi, siis näeme kuidas nende wahe, ja kui suur nende wahekord on?!

Pääle selle, kui meil inimestest nende noorest east, üt-leme: lapsepõlwest päewa piltisi olemas on, kuni täiseani, kolmekümne aastani. Nendest piltidest peaks siis meil iga wiie aasta tagant üks pilt olema, siis näeme meie kuidas

inimese näoworm ja pääworm ennast astme wiisi muudab. Kui palju ta ennast parema poole hoidma hakkab, ja wiimaks selleks saab.

Mõned tarkuse ehk lolluse märgid on juba noorelt pärast olemas, nagu kõrwad näitawad ennast meile palju, kas kellegist tark ehk loll inimene saab, need on juba noores lapsepõlwes olemas, need ei muuda ennast enam palju, nagu mõned teised tundemärgid ajajooksul ennast muudawad, seda ei tea weel missugustel põhjustel? Kas naad mõnel õppimise tagajärjee nähtawale tulewad, ehk tekkiwad? Wõi jälle muist iseenesest, mida meie oma wanematelt pärantanud, ehk pärinud oleme, aga aegapidi wälja kujuneb? Seda näeme meie ja saame aru, et ta ennast ehk parema poole kujuneb. Mida meie ka näos ja pääs näeme parema poole muutuvalt kujunewad. Kuni wiimaks selleks saab, mis ühel targal inimesel olema peab.

Kõrwad on neil inimestel, kellel Jumal tarkust rohkem on annud wäiksemad, ilusad kindlad, kaunis ligipääd, nii et rõem on neid näha! Kuna suurte laia pehme musklidega, pääst kaugel seiswa kõrwadega inimesed kõik suuremalt jault lollid, ehk enam lollipoole hoiawad. Nende wahe on jälle mitmesugune, ja sedamööda, kuidas kellegile tarkust rohkem ehk vähem antud. — Kellel kõrwad pääst kaugel, ei pane woorusest suurt tähele, ega pea sellest lugu!

Inimese ninasid on mitmesugusid. Nina muudab ka ennast wäga palju inimese keha kaswamisega ja inimese edenemisega. Wõib olla ka waimu edenemisega? Inimeste ninad on lapsest pärast enamiste kõik ühesugused madalad, ilma ilusa wälimise wormita. Kuna nina enast inimese kaswamisega täiendab ja muudab! Ninaga on just niisamasugune lugu, nagu inimese pääga, mõlemad muudawad ennast ühte wiisi. Suur lai kõrge nina annab meesterahwale ühe täitsa mehe wormi ja ühtlasi ka oma jao tarkuse tundmist. Ühtlasi peab ka lõug wälja kaswanud, mitte wäga weike olema, siis

ta annab ka weel tarkuse tundemärkisid. Niisuguse kitsa õhukese kaunis kõrge ninaga naisterahwas on aateline Ideal inimene ja ühtlasi ka tark naene, tema peab siis ka woorusest palju lugu. Muidugi kõrwad ja pää peawad tall ka ilusad siledad olema.

Kõigil tarkadel inimestel on kõrge, suur lai ilus sile ilma nukkadeta ots, iseäranes kõik kirjanikud on suurte laia kõrge otsaesistega. Pää on neil tagakukla poole lai, et mõtlemiseks säääl rohkem ruumi oleks. Nägu peab neil lahke ja sile olema. Kuna mõruda näoga inimesed enamiste wihased, teiste põlgajad ja kadedad on! Pitklikku näoga inimesed on enamiste isedeadlikud, kanged oma peale wõetud kohuse täitjad, neil on suuremal jaol palju meelegendlust (Energiaid). Ja pääle selle suured woorusest lugu pidajad.

Ümarguse enam laiapoolse, lahke sileda näoga inimesed on kuulsad oma suure lahkuse poolest, neid kutsutakse, (Gemütsm mensch). Nemad wõiwad ikka lahked olla.

Siis tulewad sellel jaol ka weel omad wahekohased inimesed, kellel ka oma jagu Energie ja lahkust wõib olla. Need on näost rasked äratunda, just nagu kõik keskmised inimesed. — Neil on peaaegu kõigeparem äraelada, niisugused saawad teiste oma naabritega kõige paremine läbi, neil on igas asjas palju enam kannatust oma ligemisega ja oma kaaselanikudega.

Wäga laia ümarguse pääga kähara justega inimesed on enamiste suured muusika andelised, naad on suured mängumehed, luuletajad ja ka suured komponistid, kui naad sellekohase koolihariduse on saanud, ilma sellekohase koolihari-
duseta jääwad naad lihtinimeseks.

Neil ei ole praktikaliku asja kohta suuremad huwitust. Nemad jääwad oma nootide ja mängu ristadele truuks. Kõik teised asjad ei huwita neid sugugi, neil jääb ikka nende mänguriist kõige paremaks ajawiiteks, kellest ta omale ka palju lõbu tunneb.

II. Jagu inimesed Psychiatrie kes enamiste neist on sünnitatud kes kuritegudest elada tahavad!

Mina olen omal pikal eluajal kurjategijate elulugu tähele pannud. Enamiste on suurte kurjategijate wanemad ikka warastanud, ehk mõnda muud kuritööd teinud! Mõni nendest kurjategija lastest hakkab oma alaealisel aegul juba kurja tegema! Mina olen ühe noorepoolse kuritegude tegijaga kõnelenud, kui tema juba oma esimese karistuse aidalõhkumise pärast 8 kuud wangis oli olnud, ja weel Peterburgis talwe otsa jääd ja lund uulitsalt rajunud, nii et tall käed kõik willis olid! — Kui see noormees wangist wälja sai ja kodu tuli. Tema oli minu ligidal talu naabripoeg Jakob Tara. Tema wanem wend oli kuriteo pärast, warguse ja inimese tapmiseepärast, wieks aastaks sunnitööle mõistetud ja wiitud! Jakob oli oma wanal isal weel ainus poeg, see oli ka juba karistatud, nagu meie eelpool kuulsime!

Kord tuli see noormees minu juurde oma asja pärast, mina hakkasin temaga, nende koduse elu üle ilusal wiisil ja kaastundlikul toonil kõnelema. Ütlesin: sina oled omal 70 aastasel wanal isal weel ainus poeg, teil on suur ilus üle 300 wakamaa suurune talukoht, teil on palju üle 100 wakamaa künnimaad. — Mina tahtsin tema hingeelu teada saada ja tungisin oma kõnega tema hingeelusse, nii et minul üks kaunis selge pilt on kurjategija hingeelust. Woorus puudub neil kõigil, keda mina olen tähele pannud! Neil on koguni kurjategija hingeelu südames!

Mina rääkisin nooremehega. Minul on sinust ja sinu wana isast kahju ja halemeel! Teil on suur ilus talukoht: Teie saate palju wilja, wõite seda müüja, müüte elajaid, kartulid; raha puudus ei wõiks teil olla? Noormees ütles: see on tõsi, mina olen enesele omast kohast ja meelest ette wõtnud, mitte enam kurja teha ega warastada. Siis kõneles ta oma hingeelu minule südame päält puhtaste ära. — Kui

mina sõnnikud wedasin, esite sai meie sõnnik kodu weetud, töö oli raske, sai kõik pikk päew otsa rasked tööd tehtud, aga uni ei tulnud mull mitte pääle, ikka jälle tuli mõttes, kui saaks kuskilt warastada! Niiwisi olen terwelt 2 nädalad ennast waewanud, aga uni ei tulnud mull mitte peale! Pärast sai teisel talul talgul käidut. Säält käisime teiste poistega hulkumas, tahtsime kuskil aidaust sissemurda. See läks meil hukka, peremees tuli säääl koerahaukumise pääle wälja, meie ei saanud midagi kurja teha, aga minu süda oli rahul, et sai ärakäitud waatamas, kas kuskilt warastada saab! Mina wõisin pääle selle iga öö ilusaste rahulikult magada. — See oli nooremehe hingeelu, tema kohast waadates kui kurjategija hingeelu!

Kui juba kauemad aega üks sugukond on kuritegutest elanud. Nende elust paistab siis juba wälja, et see perekond nõnda ära on wananenud, degeneritud, et säääl enam õige terwet elu edasikandmiseks suurt lootust ei ole! Kõik läheb selles perekonnas tagasipidi, allapoole, kust enam edenemiseks, ülestõusmiseks lootust ei ole!

Noormees kinnitas, et ta tahab wargust jätta. — Ei kuultud küll teda terve aasta enam warastawad.

Teine kewade oli minu naabri mõisa 10-tal aprillil Wõrust 2 koormad ristikheina seement ostetud, kodu toodut, mõisa aita pandut. Ristikheinaseemne kottid olid teine hommiku mõisa aidast kadunud! Küll otsiti mitmel pool seement taga. Otsiti ka minu naabri pool, aga ei leitud kuskilt?!

Sellsamal suwel kui minu naabri talus esimene ristikheina rehi ülespandi, kohe pääle selle sõitis wana taluisa ristikheina seemne koormaga Wõrulinna neid müüma!

Tema müüis Wõrusse kaks koormad ristikheina seement, kolmanda koorma oli seesama taluisa Põlwa kaupmehele müünud. Üteldi üleültse 72 mõõtu ehk puuda ristikheina seement müüa saanud?!

See wana taluisa warastas ise, tema naene warastas!

Kõik nende lapsed warastasid! Lapsed olid sündinud wargad, need ei olnud mitte ise endast õpinud wargad.

Pärast mõne aja tagant wiidi see minu naabripoeg ka wangi, ja mõisteti ja wiidi 15 aastaks sunnitööle, kirikuwarguse ja kirikuwahi tapmise ja rööwimise pärast! Kus ta ka kadus! Nii kaotas wana 70 aastane talu peremees omad mõlemad pojad, ja weel nii hirmsal wiisil! Nad wiidi mõlemad sunnitööle. Nii on nende sündinud warastega lugu! Neid ei tuleks mitte wangi panna, need peaksid paranduse ehk hullumajasse pandama, need ei ole mitte lihtsad wargad, need on warguse haiguse waewas! Need on weel närwihai- ged, nendega peaks kui närwihaigetega tallitama ja ümber käidama.

Neil sündinud warastel on imelikud silmad, neil on kui metslooma silmad, nad ei saa kellegi õige inimese silmadesse waadata, ta peab omad silmad mahalööma, kui teine inimene tall silma waatab. Kellegil õigel inimesel ei ole niisugused silmad. Nendel ou kui kiskja looma wiis, kes ka ei wõi kellegi inimese silma waadata. Nende südametunnistus ei luba neid teise inimese silma waadata?!

Kui need noored mehed weel kodus olid, tuli kord w- nem wend Karl minu naabripoegadest teel jala meile wastu, tema ei tahtnud ehk ei wõinud meie silmadesse waadata, tema heitis teeäärde pikali maha, kuni meie temast mööda sõitsime! Seisis niikaua maas kuni meie mäetaga kadusime, siis oli tema ülestõusnud. Tema kartis wist meie silmadesse waadata?!

Kui need noored mehed weel kodus olid ja oma põllu- tööd tegid. Nemad müüsid minule sagedaste kartulid ehk otre. Äraandmise aegus tõid nad nii suure mõõdu nemad tahtsid ikka auusad inimesed olla. Ta tõi suure mõõdu ehk wakka, mis silma paistaw oli. Ei olnud tarwis seda mõõta.

Mima olen neid tarkuse ja teisa tundemärke ja muid asju ligi 25 aastad uuriud, otsinud, wõrrelnud, kuulsa targa-

meeste päewapiltide färele neid asju juurelnud, weelajakirjast lugenud. Wiimaks olen selle otsusele tulnlnud nagu mina neid siia olen ülestähendanud.

Suure Kambja mõisas 12. Oktobril 1909

P. Lensin.

III. Meie esiwanematele oli juba inimesesoo alanemine Degeneration tuttaw.

Kui mina weel noor 17—18 aastane olin, siis seletas minu wanem lell, Kuninga Hans Lensin, minule inimesesoo alanemisest ja mitmest selle kohta ette tulewast asjadest. Kõik kes abielusse heidawad, peawad väga ettewaatlilikud olema, ei pea mitte alatumast perekonnast naist wõtma. Ega oma ligidalt sugulasi niisugusese perekonda abielusse heitama kus kõlwatumad asjad ette tulewad; sinna kellegile oma sugulasele mehele minna, ega niisugusest perekonnast naist lubada wõtta!

Tema seletas: Meie penme oma rahwa sugu ehk tõugu katsuma hoida, et see mitte madalamasse ei sattu!

Perekonnaliikmed kes abielusse astuda tahawad, peawad vägaettewaatlilikud olema. Siis peab ligemalt järele pärima, kuidas selles perekonnas asjad seisawad? Kas sääl täis perekondlik puhtus ja selles täis woorus walitseb!

Kus perekonnas üks wanematest joodik peaks olema, selle eest peab kui tule eest hoidma. Seda pärandawad lapsed, see lähab nende pääle edasi! Kus majarahwas mitte wooruslikult ja puhtaste ei ela. Nagu teistega väljaspool abielu sugulikult ümberkäiwad, seda pärandawad jälle lapsed! — Ligidalt sugulased ei pea abielusse heitma, nagu: wenna ja õe lapsed, nendest sünnitud lapsed tulewad mitmed nõdrameelsed ehk lollid. Ehk mõned muud haigused tulewad juurde. Kus üks isa ehk ema joonud ehk purjus olnud, kui

tema lapsi on sünnitanud, need lapsed, mis niisugusest abielust sündiwad on juba degeneritute, nendel on mitmesugused haigused ehk wigad külles, kui see ka mitte igakord otsekohe nende oma lastele weel wäga suur ei ole, aga nende laste, lastelaste kohta mõjub see palju enam, need on palju wähema Jumala ehk looduse anniga, ei ole mitte päris targad.

Nendel on juba näos imelik kiusakas olek näha, nende näod ei ole mitte siledat ega lahked, neil on koguni mõrudad näod. Nemad on oma sugulaste suured põlgajad, ei taha teistega lahkeste ega armuga läbikäia! Nemad on ikka teiste inimeste wastu kiusakad ja kadedad, nad ei wõi seda sugugi näha, kui tema ligimese ehk naabri käsi hästi käib. Niisugused on iseenda suured armastajad, nad peawad endast suurt lugu — Nemad ei tunne, ega taha ka seda ära tunda, et teine inimene wõib targem olla kui tema. Tema arwab ennast ka weel ikka kõige targema olewad, et tema küll seda mitte ei ole! Sellel on juba täitsa alamwäärilise degeneritud inimese märgid tunda ja külles. Aga see inimene ei saa isi sellest weel mitte aru! Temal ei ole sellejaoks silmasi, et oma wiga ära tunda!

Kui meie nende hingeelu tunda tahame, siis wõime meie seda, kui meie neid ligemalt tunneme. Mida meie säält leiame? Woorusest ei ole säält juttugi! Selleks on koguni teist paremad südant tarwis. Nende hing elab enamiste kuritegude ilmas, kus midagi hääd ega paremad ei tunta kui ainult kurja!

Kus juba perekonnas inimesesoo alamwääriliseks minemist ette tuleb, seda ei ole mitte enam nii kerge kinnipidada, need ei saa enam paremast perekonnast naist. Kuid tema peab jällegi alamwäärilisest seltskonnast omale abielulise wõtma. Kui siis nendest lapsed sündiwad, need on juba suured tööpõlgajad, need ei taha enam mingisugust rasked tööd teha. Kus wesi juhtub ligi olema, hulgub mõnikord jõe ehk järwe ääri mööda, wiidab oma aega kalapüüdmisega.

Kus niisugust järwe ehk jõge ei ole, siis hakkab vaatama, kust teise omandust wargsi, wägiwallaga, wõi koguni rööwimisega omandada saab! — Sest töötegemine on neil alamwäärilistel isikudel koguni wastumeelt. Kui ta kuskilt enam süüa ei saa, siis läheb sinna kus ta teab tööd olewad ja palub töö pääle wilja ehk raha ette, kui ta selle kätte saanud, siis ei näitagi ennast, mõnikord aasta ehk enam aega! Teinekord tuleb ta jälle tööd otsima, teeb mõne päewa tööd; Kui talle koguni pääle saab käitüd, katsu ometi oma wanawõlg tasa teha. See oli degeneritüd meesterahwa kohta.

Weel palju halwem järg on naisterahwa inimesega, sellest seltskonnast, nende seas wõttab Prostitution maad, need ei tee mõnikord mitte sugugi tööd, elawad ainult öösisest ümber hulkumisest, kus mõne kopika saawad. Kui ta sellega ennast ära ei saa elatada, siis wõtab kuriteo ette, niipalju kui ta saab, tema katsub ennast ikka ära elatada. Tema ei pane sellepääle vähematki rõhku, et see tema teguwiis mitte auus ega ilus ei ole, see on temal üks kõik, tema elab aga oma ette wõetud teed edasi. Mis rahwas temast räägib sellepääle ei pane tema vähematki rõhku, tema on juba sellega harjunud. Temal ei ole mingisugust woorust. Tema ei küsi midagi, missuguses hingeelus tema elab. Tema hing on, ja tema hingeelu on koguni alamas olekus. Temal ei ole enam häbituudmist! Kui üks inimese loom niikaugale on sattunud, siis ei ole temaga midagi enam pääle hakkata. Tema katsub ennast prostitutionist elatada, et tema omad päewad saab ära elatada. Tema on siis juba selles kõigemadalamas astmekohal oma eluga! Niisugune alatu inimeseloom on teiste targemate inimeste wihkaja. Tema näeb näost ka teistwiisi wälja, kui targemad ja armsamad inimesed, neil on mõru wihane nägu! Kui tema muud enam ei saa teha, siis katsub ta enne teiste inimeste asju ära hukkata, sellest tunneb tema weel rõõmu, et ta midagi kurja on saanud teha. Inimlik woorus, mis Jumala poole wiib, on niisu-

gusest koguni kaugel! Tema hingeelu on ühtlasi ka langedud! Tema hinges ei ole, ega ela midagi hääd enam!

Nüüd tuleb see küsimine keelepääle: Kus seisab, ehk kust tulewad nende degenerimise kõigesuurem põhjus?!

Muist nende põhjusi sai eespool juba ära tähendatud. Muist tulewad nende kõlwatumast elust. Kes juba niiwiisi prostitutionist elawad, neil on enamiste sifilise haigus ihu külles ehk weres. Mis wäga halw asi on järele tulewale sugule, mille läbi perekond degeneritud saab. Ehk olid nende wanemad suured joodikud, kes kedagi hääd teha ei mõistnud, ega osanud, kui ikka ainult paha. Kõik see mõjub wäga halwaste järeltulewa inimesesoo kohta, sellega sattub perekond ikka madalamasse! Alamwääriliseks.

Suure Kambja mõisas 17. Okt. 1909.

P. Lensin.

IV. Kus seisab meie rahwa, Eestlaste Degenerationi põhjus.

Kui meie seda kõike tähele paneme, kuidas meie sugurahwa Eestlaste seas alamwääriliseks minemine, Degeneration kaswab. Siis peab seda küll imeks panema! Meie aegne rahwa kultura, praegune kooliharidus, peaks meie rahwa küll ruttu kõrgemale tõstma. Mida meie tõeste loota wõiksim. Aga ta ei näita seda mitte igas kohas ja igas asjas jõudwad teha! Kõrgema kooliharidusega peaks meie rahwa suguharu ennast parandama hääpoole ennast hoidma, ennast wooruslikselt kõrgemale tõsta püüdma. Siis wõiks meie sugurahwas enuast ka teiste kõrgema kultura rahwa kõrwa seada, ennast nendega wõrrelda. Seda peaksime meie kõigest südamest oma rahwale soowima! Kahjuks peab ütlemä: et ta ennast weel niikaugele ei ole tõsta jõudnud, waid hakkab madalamale kalduma ja minema!

Sellepääle küsiwad küll mitmed suguwennad:

Millega tahad sa oma ütlemist põhjendada?

Kui mina oma ütelist ühe kindlama alusele tahan wiia, siis pean mina küll kaugemale tagasi vaatama, omale ja teile meelde tuletama, kuidas meie esiwanemad 60 aasta eest elasid. Nad elasid ühte päris wagust, rahulist elu meie maal. Kus meie rahwa seas mitte ühte inimese tapmist ette ei tulnud. Teerööwimisest oma rahwa seas ei olnud juttugi. Seda ei kuultud oma rahwa poolt tehtawad. Inimesed elasid igalpool päris julguste.

Ei olnud midagi oma rahwa poolt karta.

Talu aitadel ei olnud mitte ühte raudlukku ees. Aidaukse kinnipidamiseks oli nagu tuulewarjuks sees pool aidauksel kodus tehtud puuriw ees, kes aidaust kinni pidas. Mida ühe hambalise puuga ette lükati. See oli talu aidaukseluk, kes kõike talu warandust warjas, kus kõik talu warandus ja ka kõikide riided alal hoiti, tarbekorral sealt toodi ja selga pandi.

Wastaline ei anna aega ja ütlet: see oli jo aida lukk, Tõsi, see oli selleaegne aidalukk. Aga missugune? see ei andnud warga wastu warju, see oli ainult nagu moodu pärast ukse ees.

Kord olin mina poisikesena oma wana ema juures suwe algus külalisena, sääl oli keegi teine oma inimene aidas käinud, tema oli selle puuse lauakese ehk wõime ka nimetada wõtme, ära kaotanud. Ei saadud aita sisse. Minu wanaema ütles karja lapsele: mine too teisest talust nende aida wõtti, see wõttab ka meie aida lukku lahti. Karjalaps jooksis ruttu sinna, tuli ruttu selle puudse wõtmega tagasi. Uks wõeti sellega lahti.

Nii olid selleaegsed aida lukud ja wõtmed, nad olid kõik ühesugused, igauks sai oma wõtmega teise talu aida ukse lahti.

Wargust ei tulnud sellajal ette.

Ega kardetud seda sugugi.

Sellepoolest elati wanaste orjuse aegus päris julgeste. Keegi ei läinud teise oma warastama ega wõtma. Oli kellegil midagi tarwis, ta läks oma naabri juurde, palus teda. Kui oli siis anti oma naabrile. Kui laenaja jõudis maksis tagasi, kui ei jõudnud maksa, oldi sellega ka rahul. Elati päris sõbralikult kui wennad.

Kord oli üks wenelane, kes tubaka koormaga ümber sõitis, Wiljandist Riia teed wälja 10 wersta, oli see wenelane 1842 aastal ühe Eestlase ära tapnud, wist küll raha pärast! Seda asja kõneldi kui imet, kaua aega weel taga järel! Kõneldi isikeskes: meie rahwas kedagi teist inimest ära ei tapa. Wenelasi kardeti kangeste, üteldi: need tapawad inimese teel ära, kui teisi kedagi nägemas ei ole. Wenelane oli meie rahwal kardetaw kui teinagi mõrtsukas! Kuidas on meie sugurahwas Eestlased sellepoolest nüüd! Kahju küll! lugu on meie juures palju halwem, kultura aegus! Meil on nüüd igalpool suured kõwad raud ja kanged terasest aida lukkud ees. Kohati pantakse aidauksele weel suur raudlatt üle, see pantakse weel kunstlukuga kinni. Kõik see ei taha weel aidata. Kui aidauksest sisse ei saa, lõigatakse aida puusein saega maha. Kiwimüürile ei anntagi armu, see raiutakse kohati maha. Wõetakse oma suguwendade waewaga korjatud warandus ära! Kust tuleb see, et meie Eesti rahwas lühikese ajaga halwaks on läinud!

See on suur asi, seda peame omale selgeks tegema.

Selleks katsume omale selge ja tõsine wastus otsida.

Kõik meie Eestirahwa liikmed ei ole kurjategijad. Eestirahwa seas on üks jagu, ehk osa rahwast ära wananenud! Nende wanemad olid juba mittu põlwe kurjategijad. Nemad tegid warguse kõrwal weel tööd. Nende lapsed warastasid ja tegid weel tööd warguse kõrwal. Aga praegune kolmas põli sellest samast sugust ja perekonnast, mida mina tean, tunnen ja tähele olen pannud, ei tee enam sugugi rasked tööd. Nemad tahawad ennast kuritööst ja wargusest ära elatada!

Need on täitsa degeneritud individuumid! Nendega ei ole enam midagi seaduse ees päale hakkata! Neil ei ole auu ega häbi tundmist, nemad ei pea ka auust midagi lugu, ega otsi omale auu!

Neil individuumidel ei tee koolid ega kultura midagi. Nemad ei pea kultura haridusest ega inimlikust woorusest midagi lugu. Neil ei ole usku, kirikud ega Jumalad enam, sellest ei pea nad midagi lugu!

Usust ega Jumalast ei pane nad midagi tähele. Sinna tema Jumala sõna ja palwe pärast ka ei läha. Kui ta kirikuse läheb, siis on tal muud asjad ees. Tema waatab ja luurab, kas ta kuskilt midagi wõtta ehk warastada saab. See huwitab weel teda! Kui ta hääga enam kuskilt ei saa wõtta siis lähab tema röömima! Tema waatab, luurab, kui ta muidu ei saa rööwida, siis teise inimese pea maha. Ehk weel mitmele pea maha, hing wälja, see on temal üks kõik! Tema peab teise oma naabri ehk oma suguwenna ehk õe waranduse omale saama

Kui niisuguse kuritöö päale wälja minnakse, siis weel, kus arwatakse wastupanemist olewad, sinna mindakse mitme mehe ja kange mõrtsukat ja tapmise riistadega wälja. Loodetakse ikka sääl oma lahingud wõita. Kergemalt mitte! Need degeneritud individuumid ei mõtle enam töötegemise ega oma elu korra parandamise päale. Kui keegi nendest, kes weel paremal elu järjel seisawad, nagu mõned talupidajatest kurja on teinud, ja tema arwab, et tema kuritegu awalikuks tuleb, siis katsub tema oma kuritegu waletunnistajatega maha matta, tema katsub oma sarnaseid teisi degeneritud individuumid waletunnistajaks saada. See individuum teeb maksu eest tema tahtmist, tunnistab seda, mis nõudja talle ette on kõnelenud! Wäiksemas kohtus tegewad nad 3—5 rubla eest oma waletunnistust! Mina küsisin üks kord ühe niisuguse individuumi käest, koguni ilm süüta. Mis sa said eila linnas käimise eest. Saa ikka 3 rubla said. Tema wastas: „raha es saagi, anti

wakk rükkid, praegu wankres“. Tal oli wäike käsiwanker, mida ta ise wedas. See mees ei olnud mitte suure asja tunnistaja, teda wõeti enne wäikese asja tunnistajaks. — Niisugused waletunnistajad ei ole mõnikord suured asjad, ja kui juba kohtunik seda teab, siis paneb tema talle küsimised risti ette, seda ei teadnud tunnistuse käskija kõike tunnistajale ära selletada, siis ei saa waletunnistaja enam paigast ära, ta jääb kinni. Siis ei maksa tema waew ja tunnistus midagi.

See wakka rukki andja oli suuretalu peremees. See ei tähenda midagi halwa, et ta taluperemees oli, ta oli ka suur waras. Tema tegi ikka weel kodus tööd oma warguse kõrwal. Wiimasel ajal ta ise enam wargale minna ei saanud, ta oli juba selleks wana, aga tema tegi noortele suured uhked warguse plaanid. Wargad ise ütlewad, ega ilma plaanita wargus korda ei lähe. Enne peab hää plaan walmis olema, muidu ei maksa wargale minna.

Wana taluisa oli noortele ilusa plani tegija! Temal oli kaks poega, need olid mõlemad suured wargad, rööwliid ja mõrtsukad, nad olid mitmed inimesed ära tapnud. Tema mõlemad pojad olid ilma armuta individuumid, nemad tegid ka noorest pärast wahete wahel natuke tööd kodus; see oli enne ikka suwe aegus, kui ööd wäga lühikesed olid, kui wargusel käimise aeg wäga lühike oli. Need noored mehed olid suured rööwliid ja mõrtsukad. Nad wiidi mõlemad rööwimise ja inimese tapmise perast sunnitööle. Wanem wend mõisteti ja wiidi 5 aastaks sunnitööle, inimese tapmise ja kõrtsi rööwimise pärast. Sunnitöös tegi ta jälle suurt kurja, tema tappis raudtee Inseneri ära, sääl mõisteti ta weel 15 aastaks uueste sunnitööle. Tema jäi ja kadus Siberi raudtee tegemise aegus sinna, kuuldi et tal üks jalaluu katki oli löödud. Mis temast pärast sai, seda ei kuuldut enam.

Wanal suuretalumehel oli weel noorem poeg kodus. See oli juba oma 18 aastasel elueal teiste oma taolistega aida lõhkunud ja warastanud, see tuli wälja, talle mõistete 8 kuud

selle eest wangis olla karistuseks. Selle istus tema ära. Siis tegi kodus mõneaja isa talus tööd, kuni ta wanemaks sai. Siis kuuldi teda jälle warastama hakkawad. Tema oli omasuguste individuumidega kaugel wargil käinud. Esite oli ta oma ligikonnas warastanud. Kord olid nad Pihkwa kubermangus ühe wenekiriku ära rööwinud, kirikuwahi ära tapnud. Seda ei saadud sell kuriteo puhul teada, ega wargaid kätte. See tuli aga imelikul wiisil 5—6 aasta tagand wälja, asi sai ilusaste selgeks tehtud. See suuretalu peremehe ainuke poeg ja tema sõber ja kaaskurjategija mõisteti mõlemad 15 aastaks sunnitööle ja wiidi Sahalini saarele kiwisüse kaewama ja wedama enda taga wankrega. Nad jäiwad sinna igaweste kaduma. Jaapani sõja aegus kuuldi neid wiimast korda säält kirjutawad.

Neil sündinud warastel ei ole inimliku woorust, ega Jumala kartust ega lootust südames Jumala abi pääle. Nad on ühed ilma Jumalata individuumid, nad ei hooli kellestgi asjast. Armastust ligemise wastu ei ole nende südames leida. Sellel ei ole sääll tema südames ruumi, ega maad. Nende südames on mõtted teiste asjade kohta olemas. Kcllega oma ligemesele kahju ja kurja wõib teha. Nad on täieste degeneritud! Nende südame mõtted on nagu kuulda, sinna poole pööratud, kust oma kaaskodanikudele kurja wõiks tcha. Hääd ei soowi nad millalgi oma naabritele ega nendele kes nende mõttedega kokku ei sünni. Nemad mõtlewad ikka kurja tegemise pääle. Kui nad seda teha ei saa, siis ei ole neil und, nad ei sa öösel sängis magada, enne kui ta jälle kurja on saanud teha,

Kui meie seda kõike nende teguwiisi tähele oleme pannud, seda kõik ilusaste järele mõtleme, siis näeme meie, ja tuleme otsusele, et see inimese jägu ja nende sugukond, täitsa ära on wananenud, nad on degeneritud, nende mitme põlwe tehtud kuriteo pärast. Nendel ei ole enam õiguse nõudjad werd nende ihus ega soontes, see on kõik sootumaks

ära wananenud! Nemad tahawad ikka ka weel auusad inimesed olla. Nad käiwad weel silmakirjaks kirikus Jumala teenistuse aegus. Käiwad ka weel mõnikord Jumala armulaul; Wist küll enam silmakirjaks. Aga nagu näha mõtleb nende patune süda ikka kurja teha. Warsti pääle kirikus käimise ja Jesuse säetud armulaul, kuultakse neid jälle kurja teinud olewad! Niisugusest Jeesuse säetud Jumala armulauast ei ole neil midagi kasu nende hingeelu kohta, nemad ei palu südamest oma patu andeks, ega tööta oma pattu tegemist maha jätta. Waid selle nende silmakirjalise Jumala teenistusega kinnitawad nad weel oma pattu kõwemaks, nende hingeelu sattub weel madalamasse; neil ei ole sellest kirikus käimisest ega armulaua saakramendist vähematki kasu, waid weel enam suurt kahju! Sellega koormawad ennast weel palju rängema pattuga, mis nende hingeelule palju kahju toob. Nemad sattuwad weel palju madalamasse oma hingeeluga.

Need degeneritud individuumid ei hooli wiimaks kellegi õige inimese elust, ega nende heast käekäigust. Ennemalt näeksid nad seda, et tema ligema naabri käsi halwaste käib. See teeb neile enne rõõmu!

Need degeneritud individuumid armastawad hästi palju alkoholi ja weel paremad alkoholi juua, selleks on aga palju raha tarwis, nad ei jõua oma kätega niipalju endale raha teenida, siis teewad jälle omale uued plaanid, kust suuremad raha summa saada. Wäikese raha pärast ei maksa neil rõõmimisest ette wõtta. Siis pöörawad nad omad halwad ja kuritegude mõtted mõnikord oma kõige lähema naabri poole, aga ikka siis, kui nad kindlaste teawad millas tal raha ikka suurem jagu käes on. Nad isi ütlewad: wäikese jao raha pärast ei maksa rõõwimist ette wõtta. See ei ulata kuigi kaugele, see on pea jälle otsas!

Kord olin ka mina nende ridade kirjutaja neil selleks ohwriks wälja walitsetud. Mina olin seekord oma wabriku

spirituse Riialinna ära müünud, seda käisin mina säääl iga kuu äraandmas. Aeg oli sell korral kaunis wagune, mina tõin igakord oma raha Riias sõites ühes. Raha oli kodus jälle tarwis Materjali eest wälja maksa. Ei olnud midagi teel karta. Kurjemal aegadel sai raha muidugi panga kaudu lähemase linna saadetud. Siis wõis julgem olla.

Mina ei teadnud midsgi paha oma isiku kohta arwata, ega ette aimata. Pääle woori ärasaatmise sõitsin päris julgeste nagu igakord Riiga. Toimetasin säääl omad asjad ära ja sõitsin rahulikult jälle kodu tagasi. Minul elas weel wana pääle 80 aastane isa Wiljandi maal. Ta oli juba kaunis jõuetu, mina mõtlesin teda teisel sõidu korral waatama sõita. Minu armas abikaas andis minule nõu juba esimesel korral, kui mina Riias tagasi sõidan oma armast ja kallist isa waatama minna. Minu abikaas oli nagu midagi halba minu wana jõuetu isa kohta aimanud ja ütles mulle: Sinu isale peaks midagi halba juhtunud olema. Mina olen tema üle wäga rahutu. Mina tegin oma sõiduplaani ruttu ümber ja ütlesin: hää küll, mina sõidan sellel korral oma isa waatama. Kui mina Riias omad asjad ära olin õiendanud, sõitsin kuni Walka, sääält sõitsin Pärnu Wiljandi teed kuni Loodi jaamani. Sääält hobusega kuni oma armsa isa juurde, leidsin oma armsa isa haige olewad. Tema oli aidas maha kukunud, oma kindsuluu katkimurdnud. Mina ei saanud nii ruttu kodu sõita kui enne-malt arwasin. Seda ei teadnud kodus keegi pääle minu abikaasa, et mina Wiljandimaale sõitsin. Mina jäin sinna terwelt 5 päewa oma armast isa kes meid armuga oli kaswatanud tallitama ja rawitsema, et talle haiguse korral abiks ja seltsiks olla.

Pärast kui mina kodu jõudsin tuli see minu haige isa asi koguni teisite wälja, kui meie arwasime. Minu ligidalt naabrid ja need suure taluperemehe poeg olid mind tahtnud rõõwida, kui mina Riias kodu sõidan, see ei läinud neil mitte korda, Jumalal oli teine nõu minu kohta, tema ei tahtnud et

mina rööwlipüssikuuli läbi surma saan. Kui mina kuskil kodust teele sõitsin, palusin mina igakord oma armast kallist Jumalad, et ta mind hoiaks, mulle teele omad inglid hoidjaks ja kaitsjaks ligi annaks mind hoidma ja kaitsma. Jumal oli ka seekord minu palwet kuulnud ja päästis mind teerööwlide käest oma suure targa nõuga. Sääl pidi enne imet sindima. Kui armas Jumal mind rööwlide käest päästa tahtis, pidi minu wana isa enne kannatama! Jumal saatis mind oma isa juurde teda rawitsema, mina jäin mõneks päewaks sinna. Nii sain mina armsa Jumala targa nõu järele rööwlide käest ära päästetud.

Kui mina pääle Riia sõidu weel 5 päewa kodunt ära olin, siis sõitsin mina öösise rongiga kuni Wõru waksalini. See oli 16 jaanuaril 1899 kui mina oma armsa isa juurest ära sõitsin. Kui mina Wõru waksalis wagonist wälja tulin, sääal näen mina oma walitseja ees, tema näeb näost kogoni ära ehmatanud. Tema tahtis nagu minule midagi salaja ütelda, seletada. Mina küsisin mis sääal on? tema ütles: ootame siin mõni aeg, mina kuulsin kodus hirmsad asja teie kohta. Mina ei pannud selle pääle kõigewähemad rõhku. Mina nägin, et minu naabri mõisa herra ka kodu raudteega sõitis. Meie sõitsime ühte teed. Mina ütlesin ruttu: katsume, et meie ruttu wankrese saame ja sõidame ees minema, Pindi herra von zur Mühlen sõidab taga järele, ega meid siis keegi teel kiusama ei hakka, kui teine wanker meie taga sõidab. Nii sõitsime meie kõik tee ees ja saime Jumala abiga ilusaste kodu, Jumalal tänu! Meid ei tabanud ükski rööwlikuul. Kodus kuulsime meie teine päew, teerööwolid olid 4 ööd mind kuue mehega kahel kohal teel waritsenud, olid ennast ära külmetanud ja nohu saanud. Nad ei teadnud ka weel kas mina kodu sõidan. Wiimaks olid küll kuulda saanud, et mina kodu sõidan, nad ei ole kõik koos olnud, nende wiimane rööwimise katse jäänud ette wõtmata. See oli Jumalast nii saadetud.*)

*) Kuidas mina rööwlide eest pagesin, on teises kohas kirjeldatud.

Mina olin Jumala abiga nende teeröowlide käest ilusaste terwelt pääsenud! Nemad olid enda keskel suurustades ütelnud: Ega Lensin meie käest weel pääsenud ei ole, küll meie ta pärast jälle kätte saame.

Minul oli ikka kõik see pool talwe weel Riias käimist. Aga mina ei heitnud selle pärast oma meelt ära. Mina lootsin oma armsa Jumala pääle ja palusin teda, et ta mind oma armuga rööwlide eest armulikult hoida wöttaks! Minu süda ütles sellepääle minule, kui mina olin Jumalad palunud ja tema armu hooleks olin ennast annud! Ole julge: sul ei saa ühtegi paha sündima. Mina pidin aga Riias kodusõites pagema, muidu ei wõinud mina rööwlide käest pääseda. Mina lasksin oma kutsari kahehobusega Wõru waksali wastu sõita, ise sõitsin aga mina Wõru waksalist mööda kuni Wastselinna waksalini, säält sõitsin reega ühehobusega ise pitkali olles reel kodu, mind ei tunnud keegi reel olles.

Need degeneritud individiumid ütlewad, et Jumalat ei olegi olemas. Meie teeme mida meie tahame, oma ligidal elawate naabridega. Kui meie nende warandust muidu kätte ei saa, siis tapame ühe ehk, kui tarwis mittu inimest maha. Meie peame nende waranduse kätte saama!

Igakord ei ole see nende kuri mõtte mitte õige, ega lähe see neil kõik täide.

Kui Jumal ei luba kurja sündida siis ei saa nad seda teha. Need degeneritud individiumid ei looda mitte Jumala pääle, nemad loodawad oma lihase käewarre pääle ja oma tapariista ja jõu pääle.

Kui meie Jumalad omale abiks ei palu, ega ennast tema hooleks ei anna, ja oma jõu pääle loodame, siis ehk satuksime meie niisuguste rööwlide kätte karistuseks, et meie oma armast Jumalad omale appi ei palunud. Pühakiri ütlep: Ilma Jumala tahtmata ei lange juukse karwa meie pääst maha. Weel vähem meie pea rööwlide terariista all. Meie peame Jumalad paluma ja tema armu pääle lootma, siis aitab tema

meid, muidu mitte. Meie ei tohi aga Jumalad mitte kiusata temale ütelda: nüüd pead sa mind hoidma minu waenlaste eest.

See on jälle suur patt, Jumala kiusamine. Meie peame Jumalat alandlikult paluma, et tema meile hääd juhatust annaks, kuidas meie rööwlide käest pääseme. Siis awitab ta meid tõeste oma armuga.

Neil degeneritüd individiumidel ei ole ükski asi enam püha. Nende kõht on nende jumal, selle eest mõistawat nad hoolet kanda. Niisama ka nende lai kurk. Selle eest mõistawat nad hoolet kanda. Kui kõht süüa, ehk kurk alkoholi jooki tahab, mis weel palju enam maksab kui leib. Siis katsutakse seda kätte saada, olgu siis tuli wõi wesi ees, peab saama. Ehk maksku sellel korral mitme õige inimese elu. Sellest ei ole neil kahju sugugi.

Igakord ei ole neil wõimalik suurt asju ehk summasid kätte saada, siis oldakse ka wäiksema asjaga rahul, seni kui jälle suurem asi sadawal on.

Neil kurjategijatel individiumidel on üks seltskond kellega nad koos käiwad ja koos tööd teewad. Kui mõnel nende seast peaks natuke rohkem raha ehk kapitali olema, ja tema seda kõike neile nende tahtmise puhul wälja ei anna. Siis hakatakse ka oma seltsimehe wastu kurja plaani tegema, et ka tema käest wiimast warandust kätte saada.

Kui see nende arust muidu ei läha ja tema oma raha warandust nende küsimise peale neile kätte ei anna, siis saadetakse kuritöö, oma sõbra ja seltsimehe juures kergeste täide, nemad ei löö selle juures endale risti ette. Nõnda oli L. wallas T. talus 1899 aastal, kus talutoas kuulus rahamees noaga ära tapeti. Nuga oli tagant selja, kopsu ehk südamesse pistetud. Rahamees oli neil külalisena wiibinud, kus tema enast päris julge arwas olewad.

See mees kes sel ajal äratapeti, oli teiste kohta tapmise plaani tegija olnud. Aga pärast oli ka tema oma elu lõpp ruttu käes!

Kui suur kuritöö tehtud oli, siis hakatud selle suurt raha warandust otsima, ei ole aga sell ära tapetud mehel kuigi palju ühes olnud. Nende teadu pärast pidanud tal palju raha weel olema, arwati üle 10 tuhaude rubla weel olewad. Leitnud raha summa olnud koguni wäikene. Tapjad mehed olnud ennast sellkorral kurjaste petnud. Pärast kratsitud küll kõrwa-tagust, ja kahjatsetud, et wäga wara mehe ära nōsinud, pärast ehk oleksid kawalusuga rohkem kätte saanud.

See mees Mihkel K. keda wiimate talu elutoas ära tapeti, oli omal elu aegus, mis mitte pikk ei olnud, mitmel inimesel elu waranduse rōōwimise puhul ära wōtnud. See olnud tal wäike asi teise oma kaaselaniku elu ära wōtta ja ära tapa! Tema oli seda oma seltsis, tema meelsetele isikutele kõnelenud. Üteldes: inimese tapmine on niisama wäike asi, nagu teistel sea tapmine, siga paneb ka weel wastu ja karjub, niisamane asi tuleb ka inimese tapmise algus ette.

Kui tema teisi inimesi tapis, siis-ehk ei mõttelnud tema sugugi selle paele, ehk tuleb mulle ka seesama sugugune asi ette, mida mina teise juures täide saadan! Wist küll mitte ei mõtelnud tema sellel puhul oma niisuguse otsa pääle.

Piiblis ütleb pühakiri meile selgeste: kes teise werd ära walab, selle weri saab ka ära walatud. Selle Piibli lause pääle ei mõttle wist keegi inimese tapja, seda ei tule talle mitte meelde.

See pühakirjas üteltud sõna sai ka tema kohta ruttu täidetud. See oli talle Jumalast karistuseks saadetud! Tema oli niisuguse seltskonna liige, kes teisa tapsiwad, rōōwisid, kes enam tööd ei teinud, nemad lootsid enne teiste inimeste teenistusest ennast ülewel pidada! Nad tahtsid weel häste ja kõigeperemad süüa ja kallist alkoholi juua! See maksis kõik kallist raha.

Kui meie selle mehe ja tema seltskonna elulugu tähele paneme, a seda nende tegu selgeste ja sügawaste omale ette kujuneda laseme siis saame meie ühe iseäranis imeliku pildi

nende kirju elu kohta! Ja mida meie näeme sealt selle seltskonna pildi pealt! See ei ole kellegile inimesele rõõmustav näha! — Kõik nende elu wiskab ühe tumeda, musta warju nende ajaliku wooruse wastalise tegude pildi pääle!

Selle pildi kauem waatamine ajab hirmu peale! Minule on nende inimeste wanemad, ja nende elulugu selgeste teada. Sealt nende wanemate pildilt ei näe meie ka midagi head ega woorusliku asja! Need pildid ei kannata ka sugugi selged päewa aegsed walgust. Need jättame õhtu widewikus waadata.

Nende wanemad olid omas noores eas suured joodikud, wanemas eas jõid nad palju kasinam. Aga nad olid wargad, kes enne teise inimese warandusest ennast ära elatada tahtsiwad. Warguse kõrwal tegid nad weel tööd oma jagu. Wargus ei olnud neil mitte nende peateenistus, see oli neil töö kõrwal nende teine teenistuse põld!

Niisuguses elus ja seisukorras sünnitasid nad lapsi, nende lastel oli sündimisest saadik nende weres teise inimese waranduse omandamise tahtmine, seda pidid nad saama. Muidu ei olnud nende tingimised täidetud. Niisama nägid need nende lapsed omas noores eas lapse põlwes, mida nende wanemad tegid ja rääkisid, seda kõik panid wäikesed lapsed tähele ja wõtsid seda omale eeskujuks. Lapsed ei näinud ega kuulnud kodus paremad, mis neile ühe parema eeskuju oleks annud! — Kui meie seda kõike tähele paneme, siis tuleme otsusele, et need nende lapsed olid päris alam wäärilised degeneritud individuumid juba nende sündiuisest saadik. Kes selles olid sündinud, ja kes pärast ühtegi paremad asja omas noores lapse põlwes ei ole näinud ega kuulnud.

Nende üleüldises pildis näeme meie seda, kui nad homiku wara ülestõusewad, siis mõttlewad nad, kust nad täna teise oma naabri warandust kätte wõiksid saada, see oli nende kõlgesuurem hool ja mure, seda peeti kangeste meeles, sinna poole püüti omad esimesed sammud seadida!

Kõige selle järele tuleme otsusele, et sellel kõnes ole-

wal suguseltsil enam õiged terwet eluedasikandmise jõudu nende soontes ei ole leida, nende weri, mis weel neis soontes seisab ja liigub on täitsa ära rikkunud, degeneritud.

Neil degeneritud individiumidel ei aita koolid ega parem kultura, ega head õppetused enam midagi. See on kõik mahawisatud. Needsamad kõnes olewad isikud said kaunis head koolid talumeeste kohta, need talu peremehe mõlemad pojad olid kihelkonna kooli hariduse saanud. Kaunis hea kooliõpetaja käest. Kihelkonna kooliõpetaja ütles: nende poistega ei olnud midagi peale hakata. Mis „soes“ on sündinud see jääb „soes“ metsa, ega „soest“ karjakoera ei saa, seal ei aita kõige parem õpetamine midagi.

Need noored poisid ehk mehed on vähem süüdi. Nende sugukond on täitsa ära wananenud degeneritud, ja on juba ühest paremast seltskonnast wäljas, koguni kaugel, nemad ei passi enam paremasse seltskonda, nende sugu tuleks esite parantada. Aga kuidas?!

See jääb eestulewa põlwe selgitamise hooleks!

Selleks peab noorem põlw parema otsusele jõudma ja tulema.

Meie peame lootma, ootama, ehk hakawad mõne parema eeskujul ennast aegapidi parandama: Kuni neil aegapidi parem, puhtam weri nende soontesse tükib ja asub. Kõik see ei wõi mitte silmapilk, mitte mõne aasta kümnnega sündida sinna kulub palju rohkem aega ära. Sinna ehk kuluwad mittu inimese iga ära. Ehk wõiks paari inimese eaga rohkem parema perekonna joonde seada. Aga enne peawad need degeneritud sugukonna liikmed ühe parema, puhtama eluga oma werd parandama, kus ka parematel ja auusamatel mõttedel maad leida oleks, kus auusus ennast wõib asutada. Endised teise waranduse omandamise mõtted peawad täitsa maha jätama. Kui neile mõttetel weel maad ehk ruumi lubatakse ehk antakse, siis ei ole neil alamwäärilistel perekondadel ühtegi lootust, et ka nende sugukond parema järjele nii pea wõiks saada.

Sellepärast, sugukonnad kus teise waranduse omandamise mõttel weel maad peaks olema, jätke see sootumaks eemale ja maha, hakake ühte puhast auusad elu elama, teistwiisi teie lugu ei wõi paraneda, katsuge ennast nende uute mõttetega harutada, küll teie näete kuidas teie elukord ennast parantab, teist hakatakse ka enam lugu pidama.

Kui teie ennast olete juba niikaugemale parantanud, siis ehk wõite loota, et teid ka paremasse seltskonda wastu wõetakse. Enne peate ennast üles näitama, et teie wõite ka paremine elada, nagu kõik teised auusad perekonna liikmed elawad. Siis wõite ka juba loota, et teid ühte auusasse seltsi liikmeks wasta wõetakse. Astuge esite põllumeeste seltsi liikmeks, ehk ühe teise auusa seltsi liikmeks. Näidake ennast sääl üles, et teie ka wõite kui üks auus inimene sääl elada ja ennast ülespidada. Astuge ka karskuse seltsi liikmeks. Katsuge ennast ka selles seltsis kui päris karsklane elada. Mitte silmakirjaks. Olge karsket nagu teised selle seltsi liikmed karsked on. Sest teil on kõige enam karskust tarwis hoida, teie olete weel noorel eal, sellepärast olge wäga karsked ja ettewaatlilikud, et teie ei lange. Teie weri ei ole weel mitte päris wagaseks saanud, sest tuleb teil kõige juures ettewatlik olla ja selleks jääda, kuni teie endine rahutu weri ka wagaseks saaks. Aga ikka ettewaatust tarwis, mitte wäga uisa päisa joosta, käige ettewaatlikult ja tasa, muidu ehk wõiksite pea jälle komistada, õigelt teelt kõrwale sattuda!

Püütke ennast niikaugemale saada, et teie kätte ka ühte auuametid wõiks usaltada.

Kui teie juba niikaugemale olete saanud, et teie ühe auuametile olete upitatud, siis püüdke ka seda auusaste hoolega ja usutawalt pidada. — Siis näete ka enda kohalt kui hää, kui mõnus on ühel auuametil istuda. See tõstab ja ülentab iga inimese hinge, niisama wõiks ta ka teie hinge ülentada, ja teid ühte teise kõrgemase ilma ülentada ja tõsta. Siis saate nägema, kui hää ja mõnus on selles kõrgemas auuame-

tis wiibida! Mida kauemad aega teie selles auuametis wiibite, seda enam hakkate teie ka endast lugu pidama. Sää! seisab see kõigesuurem lugupidamise põhjus. Sellepärast ütlen mina, meie peame ikka liikuma, meie peame ennast ikka katsuma kaugemale saada, et meil enam auu ja lugupidamist oleks. Seisma jäämine üteltakse nalja wiisi surma suigutamine olewad. Liikumine toob elu igale ühele. Mina ütlen päris lihtsa sõnadega: Meie peame uhkeks saama. Mitte uhkeks teiste inimeste wastu, waid uhkeks iseenda kohta. Meie uhkus peab selles seisma, et meie mitte loomadeks ei saa, ehk loomadega ühte lauta ei astu. Auus mees peab ennast nii üles pidama, et teine ei wõi meie kohta ütelda: waata kus mõni mees ehk pois, joob ennast täis, jääb uulitsale maha, kus siga teda oma kärsaga wõib ümber tõugata. Selle eest peame ennast hoidma. Selles peab meie uhkus iseenda kohta seisma, et seda mitte meie juures ette ei tuleks. Meie peame katsuma oma isiklikku auu niikaugele seada ja seda sää! selles kõrguses hoida, niikaua kui iganes wõimalik. See on ilus ja auus olek iga ühe inimese kohta. Kui meie juba niikaugele oleme saanud, siis wõime juba isiteadlikkud olla iseenda kohta. Kui meie seda juba kauemad aega oleme jõudnud hoida, sellega kaswab ka meie lugupidamine teiste kaaskodanikude poolt. Kui meie seda juba üks inimese iga oleme alal hoidnud, siis on meil soontes juba koguni teine sugune weri, see on siis selge kui kuld, ehk weelgi puhtam. Püüdke sinna maale saada, ja sinna jääda. Ennem weel kõrgemale püüda, kui alaneda. Siis wõib meid igaüks kultura inimeseks nimetada, seda wõime siis endale õigusega nõuda, et meid selleks kutsutakse! Seda antku meile Taewataad omast armust, et meie niikaugele jõuame, ja sinna saame oma auusameelsuses.

Kui see enne põlgduse all kannatanud perekond ennast nii kaugele on jõudnud tõsta, et tema ja kõik see nende suguwõsa ja nende perekond oma auusa ülespidamisega, oma

naabride vastu, kes auusameelsust omale üheks suureks uhkuseks, ja wooruse edasikandmise oma eeskawasse on paigutanud, ja sellest wooruslikust ettewõttest milgitingimisel ei taha lahkuda. Kui nendel, endistel põlgduse alustel selles perekonnas juba üks kindel sõpruse koht olemas on. Siis peawad need uued vastu wõetud liikmed omale seda kõigesuurema hooltega ette wõtma, et nad ka tõeste nende auusameelsetele mõttele kindlaks jääksid. Siis on nende esimene ja kõigesuurem hool ja mure, selle peale oma kõigesuuremad rõhku panna, et nad ka tõeste nende oma ettewõetud auusamelsusele kõige oma mõttedega, tegudega ja ülesastumisega kaua ja kindlaste nende uute rajatud mõttele truuiks ja tõelikult jäädawalt nende sihtide raiujaks ja edasi ajajaks jääksid! Siis oleks nende uus sihitud koht kindel!

V. Wälja astumine degeneritud oludest.

Kui juba üks sugukond, kes kauemad aega degeneritud oludes ennast oli waewaga edasi wintsutanud, sellest wälja on jõudnud rabeleda, ennast niikaugemale saada, et auusameelsed inimesed tema ja kõige tema perekonna ja suguwõsa peale lahkemeelega waatawad, neid mitte enam kui ühe ärapõlgtud perekonna liikmeid ei põlga, neid oma taoslisteks auusameelseteks inimesteks peawad. See on siis üks wäga suur tähtjas asi nende kokta, kes ennemalt parema seltskonna põlgtuse all oliwad ja selle all kauemad aega oliwad kannatanud. See uueste wastuwõetud perekond peab ennast ka selle kohaliselt, nende oma heategijate vastu auupaklikult üles näitama; peab neile kes kauemad aega selles auuwääristes perekondlistes oludes, ennast teiste oma naabridele, kui üks etteastuw iseteadlik perekond, kaua aega niisugustes oludes ennast kui üks neist kõige auusamadest elemenditest selles maakohas, kui oma eeskujulistest oludes teiste vähem haritud rahwale,

oma kultura edasikandlikudes oludes pildiks on olnud. Neid peab siis ka, nende selle kohase auupakumisega auustadama. Kui seda neile, kui endise wana kultura alalhoidjale auustamisega pakutud. Siis saawad need nende uute wastu wõetud seltskonna liigetele jälle oma iseteadlikudes tundmises wastu tulema, neid weel enam oma wana kultura alustele juhatama ja neid kõiges asjus niisuguste auukohtale aitama, kus nad siis ennast weel enam selle uute kultura alustele wõiksid edeneda. Need uued seltskonna liikmed saaksid ennast selle üle rõõmustama, selle tagajärgel ennast weel enam ja hoolega teatawa kultura alustele kindlustama. Ja weel enam, kui nad seda näewad, et neid tõeste selles uues seltskonnas ühe auuwäärilise wastuwõtmisega auusdata püütakse. See teeb neile wäga palju ja suurt rõõmu! Selle uue rõõmu tagajärjel hakawad nad ennast ise enam waimu puhtuses hoidma ja ka iseendast lugupidama. Kõik see kinnitab nende uut seisukohta ja nende olekud. Nemad on uhked selle wõidu peale, et nad nüüd ühte kõrgemasse kohta ja paremasse seltskonda on jõudnud saada. Siis hakawad nad ise selles kõrgemas olekns endast enam lugupidama. Kõik see on nende kõigesuurem kinnitus selles uues auusas seltskonnas olles. Kõik see tuleb neile suureks kasuks. Nemad hakawad nende paremate ja penemate seltskondadele ennast kindlad tundwad olewad.

Kui see wanem seltskond, kes kaua aega neis kõige auusamades oludes ennast on üles pidanud, seda näeb, et need uued seltskonna liikmed ennast tõeste ja ustawalt on üles pidanud. Ja kauemad aega on ennast auusast üles pidanud. Kui selle peale mõni uuem auukoht tühjaks saab ja seda selle uuemale seltskonna liikmele pakutakse. Tema saab kõige wanema seltskonna poolt Põllumeeste Seltsi kirjatoimetajaks walitud, mida tema ka rõõmuga wastu wõttab. Tema on weel enam selle üle rõõmus, et tema kätte niisugune auukoht usaltakse. Tema tunneb ennast selle uue auuametiga

wäga kõrgeks tõstetud olewad. Siis tunneb see uus seltskonna liige ennast sellega veel enam ülentatud olewad. See ajab teda veel enam uue ja auusa ja tulusa ameti südidusele, tema hakab seda uut ametid koguni põhjani läbi vaatama. Tema astub oma kätte antud ja usaltud auuametisse ja sellega ühes ühe suure kohuse täitmisele. Tema tunneb ennast nende uute ameti kohuse täitmistega nagu ühte kõrgemasse olekusse tõstetud olewad. Tema kinnitab ennast veel enam neis uudes oludes. Temal ei jää enam aega üle nende oma wanade endiste asjadega tegemist teha. Tema on kõige oma ihu ja hinge sүүл omas uues ametis. See lähab ka kõik tema käes, nagu oleks tema juba kaua aega selle auuametis tegew olnud. Kõik hakawad teda selle üle imestama, et ta nii osaw selles tema kätte usaltatud auuametis on!

Mõni aeg peale tema ametisse astumise, pandi selle seltsi poolt suur põllutöö ja loomade näitus toime. Siis oli kirjatoimetajal suure näituse aegu palju eeltööd. Tema oli ööd kui päewad ikka oma selle ameti kohase paberitega ja nende korraltamisega töös. Ta tahab kõik ikka, kõige paremasse oludesse joonde seada. See lähab tema käes, nagu oleks tema juba kauemad aega selles auuametis tegew olnud. Temale pakutakse enne näituse alustust juba abi, tema lükab seda suure tänuga tagasi, üteldes: küll mina enne näitust üksi kõikega walmis saan. Näituse aegus paluks mina küll omale mõne abilise anda, siis mina küll üksipäinis walmis kõigega ei saa. Warsti tuli nende näitus kokku, siis oli ennemalt palju tööd ja sekeltamist ja eeltööd. Kui näitus juba hakkas kokku tulema, olid temal kõik sellekohased eeltööd tehtud, kõik selle kohased näituse paberid ja wormularid walmis, igaüks oma teatawa kohale paigutatud, muud kui wõtta aga sealt. Kõik oli tähede korra järele kohale paigutatud. Tema abidel ei olnud midagi otsimist, ega tagaajamist. Sest et kõik eelkorraldus hästi korraltud oli. Kõik läks oma ette määratud rada. See tuli kõik sellest, et näituse toimekonnas

üks hea ja arusaaja mõistlik juhataja abiks oli, sellest see tuli, kõik wõis väga hästi korda minna, see läks ka kõik nagu wedruga üles tõmmatud automatlik masin.

Kõik see näituse aeg oli see meile tuttaw näituse kirjanduse juhataja hommikust kuni õhtu hilja igal pool näha ja asja korraldamas ja toimetamas.

Kõik näituse liikmed, esimees eesotsas olid nende näitusega õnnelikud ja sellega väga rahul. Kõik näitus lõppis kõigide rahulolemisega. Kõik oli ilus ja korras!

Kui ta juba mõnda aastad ja aega seda uut auametid ühe wäsimata oludes kõigesuurema meeleanuuses oli toime- tanud ja omalt kohalt edentanud, siis arwab kauaaegne president omale õiguse olewad sellest suurest ametist tagasi astuda. Tema oli ennast juba küllalt sellega enne au- pärast waewanud. See ei olnud tal mitte sugugi kerge. Tema kõneleb teiste eestseisuse liigetega selle üle ja ütleb neile: mina mõtlen aasta wahe puhul ennast esimehe ametist wa- bastada, olen küllalt omalt kohalt waewa näinud. Kõige suuremad troosti teeb see asjakord, et meil meie kirjatoi- metaja näitab selleks väga osaw ja sünnis olewad. Kõige enam olen mina teda meie möödaläinud näituse aegus tähele pannud, tema tegi ja toimetas kõik nii hästi hoolega et pa- remad enam soovida ei olnud.

Teised eestseisuseliikmed rääkisid küll ka selle tema nõu wastu, kas see nende südamest tuli, ehk oli see nende tõsine mõtte. Esimees jäi ikka oma etteõõtetud mõttele kindlaks ja ütles uues eestseisuse walimise aegas, et mina milgitingimistel enam jääda ei wõi ega taha, sest minu ko- dune töö kannatab kõige enam selle pärast, et mina kauemad aega kodust ära olen.

Kõige enam arwan mina omale selleks tagasi astumise julgustamiseks põhjust olewad, et meie kauaaegne kirjatoi- metuse juhataja koguni sünnis on, ja mina panen omalt poolt ette, meie walime oma kirjatoimetaja herra Torimu meie

Põllumeeste seltsi esimeheks. Kõik olid selle endise esimehe ettepanekuga nõuus, kõik ütlesid ühest suust ja meelest meie walime ühel häälel herra Torimu oma esimeheks.

Põllumeeste Seltsi uueste walitud esimees herra Torim oli esite küll selle häkki ette tulnud asja üle kokkunud ja ütles meie esimees oleks ikka weel jääda wõinud. Wana esimees ütles: mina olen ütelnud, et mina milgitingimisel enam jääda ei wõi ja palun teid herra Torim wõtke see auuamet wastu ja olge julge mina arwan, et teie sellega wäga hästi toime saate. Herra Torim tõusis püsti ja tänas kõike seltsi liikmeid selle suure nsalduse ja auu eest, mis temale ilma ette nägemata osaks on saanud, ja lubas seda tema peale usaldatud ametid hoolega täita, nii palju kui see tema jõus seisab.

Kõikide põllumeeste seltsi liikmede nägudest ja silmist paistis suur rõõm wälja, kõik olid selle õnneliku uue esimehe walimisega rahul. Aga neil seltsiliigetel nähti nagu midagi südame pääl olewad ja palusid wäikest wahe aega, nemad tundsid ennast oma siamaanse esimehe wastu tema kauaaegse esimehe ameti pidamises temale üht auuandmist tänutunnistuseks awaldama sunnitud olewad. Waheaeg oli 15 minutid, sellel tehti otsuseks oma siia maani esimeest oma auuliikmeks walida.

Kui need koosolejad seltsiliikmed jälle uueste saali tagasi tulid, siis astus keegi neist wanematest seltsi liigetest üles ja ütles: meie oleme oma kohuse tundnud olewad, meie kauaaegsed esimeest sellega tänutunnistuseks auustada ja oleme teda tema mehise ja ustawa töö eest oma seltsi auuliikmeks walinud, ja palume seda wastu wõtta.

Kauaaegne esimees astus jälle kõnetooli, tänas selle suure auu eest ja arwas, et ta seda sugugi ära teeninud ei ole. Aga kui teie minule seda auu olete pakunud, siis ei tohi mina seda mitte tagasi tõugata. Selle peale lauldi talle ta elagu ja tuhat kord ta elagu!

Kui see uus põllumeeste seltsi esimees seda näeb, et tema juba niikaugele on saanud, tema on kui ühe suurema põllumeeste seltsi esimees ja selle juhataja. Seda agaramine hakkab tema omas uues ametis kõige suurema jõuga töötama. Tema mõtleb veel kõige sündsamad asjad välja, mis kõigile seltsiliigetele suuremad kasu võiksid tuua. Tema on nii agar selles presitendi ametis; tema püüab seda uut ametid sellekohaselt ülewel pidada ja saab sellepärast kõigide poolt suure auu pakumisega vastu võetud. Kõik see rõõmustab teda väga, tema on selle üle väga südamest rõõmus ja tunneb ennast väga ülentatud olewad! See ei tee teda mitt sugugi laisaks, wait veel enam agaramaks, tema on nüüd kõige ihu ja hingega omas presitendi ametis. Tema püüab sääl seda kõige paremad soowida ja pakkuda; seda oma ametit kohaselt edasi ajada ja kõigest südamest oma alla usaltatud seltsi juhatada. Kõik seltsiliikmed on temaga väga rahul, et ta neile niipalju ilma ootamata uudist pakub. Tema paneb seltsile mitmesugust uuendust ette. Sääl pandakse mitmesugused kursused toime. Selts wõttab hästi raha sisse. Kui seda nähes, et seltsi kassas raha kaswab, siis paneb tema seltsile ette: meie peaksime oma seltsile ühe instruktori ametisse panema, kes meie karja kaswatust ja piimalehmade korraldust meile paremine sisse säeb. Meie tuleme sellega hästi läbi, meil on raha kassas. Häa nõu wõetakse seltsiliigete poolt vastu. Pandakse karja instruktor ametisse, see on ka tubli osaw mees, kõik läheb väga hästi. Kõik on sellega rahul.

Heinamaa parandamine!

Pääle selle kui põllumeeste uus esimees herra Torim juba karja instruktori ametisse oli pannud, nägi tema veel ära, et ta midagi ära oli unustanud. Nende kohtade heinamaad olid suurem jagu põldude wahel. Muist neist heinamaist

olid kaunis hääd, aga suurem jägu olid väga wesised, andsid kasinaste heina, ja mis weel saadi, oli enamiste soohein, kust loomadele kasinast ja halwa toitu saadi.

Pöllumeeste seltsi esimees herra Torim oli enda kodus jälle ühe uue plaani walmis arwanud ja teinud See kipitas tal enesel südame pääl, et ta selle oli ära unustanud.

Lähemal põllumeeste seltsi koosolekul ja selle päewa korda wõttis tema kõne alla: heinamaa parandamise eelnõu. See oli tal kõik ilusaste läbi mõteldud ja oma plaan tehtud ja pani sellest seltsile ühe selge ja arusaadawa pildi ette. Tema alustas oma kõnet: Meil on nüüd juba oma karja instruktoria ametis, aga tema ei suuda weel suurt hääd korda saata, sest meie loomade toit on kasin ja sootumas halwas olekus. Sest meie heinamaad on väga halwad! Mina olen omalt poolt ühe heinamaa parandamise eelnõu walmis teinud; meie peame oma heinamaid parandama, ja neile kunstsõnnikud andma. Aga et meie heinamaad wesised on, siis ei aita neile kunstsõnniku panek palju. Meie peame oma heinamaad kuiwaks tegema; mitte lahtiste kraawidega. waid meie peame neid torutamisega kuiwaks tegema. Meie katsume neid esite latitega truubitada, see kõlbab meile kaunis hästi, sest meie heinamaad on suurem jägu sügaw mustmuld, paiguti weel turblamuld. Meie peame aga oma heinamaad enne laskma ära loodida, ilma selleta ei maksa meil seda uuentuse tööd ette wõtta. Meie ehk ajama omast pääst töö hukka, kui see mitte õigeste tehtud ei saa. Ja weel enam, mina sain hilja aegu teada, et meie weiksemaa pidajad, suurpöllumeeste maa-hariduse kultura Bureau poolt weiksema hinna eest ametnikka saame, kes meie heinamaad ära loodib ja meile sellekohased plaanid walmis teeb. Seda peaksime meie kohe ette wõtma, muidu wiidame ilma aegu palju aega ära ja aasta läheb jälle mööda. Mina arwan, meie teeme kohe otsuseks, et meie omalt poolt suure põllumeeste maa harimise Bureau (Büro)

poolt weel selle suwe jooksul ametniku saaksime, kes seda eeltööd weel ära teeks.

Siis andis ta seltsi liigetele sõna. Kõik olid selle uue plaani üle koguni südamest waimustatud, kõik ütlesid, seda teeme meie weel täna otsuseks ja palume omale säält selle Bureau poolt loodimise ametniku, kes meile seda weel sellel suwel ehk sügise ära teeb. — See tehti ühel häälel otsuseks säält neid ametnikka paluda. Pääle selle olid kõik wäga rõõmsad selle uue hää ja targa nõu eest, ja tänasid oma auusad esimeest südamest, kes selle kasuliku hää ja targa ettewõtte pääle oli tulnud. Esimees lubas selle eest hoolt kanda, et nad weel selle suwe jooksul, ehk kui see ka sügise pääle peaks jääma, aga ikka peab seda weel enne talwe tulekud ära katsutama teha.

Pääle selle põllumeeste seltsi koosoleku oli seltsi esimehe kõige esimene asi: kiri suure põllumeeste maaparandamise Bureau saata ja säält omale ametniku paluda. Kahe nädali pärast tuli säält rõõmustaw wastus, et neile septembri kuu esimesel poolel säält kaks ametniku maad loodima saadetakse. Kästi aga selle tarwis aegsaste materiali walmis muretseda, nagu maamõõtmise tikud ja weel wäiksed lauakesed, mida loodimise aegu maha pistetakse, selle kohase arwe tähentusega.

Lähemal põllumeeste seltsi koosolekul wõis esimees seltsile teada anda, et nende palwe tähele panemist on leidnud, ja meie septembri kuu esimestel päewadel kaks ametniku saame, kes meil meie heinamaid loodiwad. Kästi aga selle töö jauks tikkud ja lauad walmis teha, kui ametnikud siin on, et siis neil enam ootamist ei ole, kuni neile materjali saab kaugelt otsitud ja toodud. Seltsi liikmed tänasid oma esimeest selle hoole eest, et nemad nii ruttn ametniku saiwad, kes neil eeltööd teeb ja weel peaaegu ilma hinnata. Kõik lubasid materjali selleks ajaks aegsaste walmis tuua ja kõik joonde seada, et kui ametnikud tulewad, siis kohe tööle wõi-

wad hakata. Kõik põlluseltsi liikmed oliwad selle üle väga waimustud ja rõõmsad, et nende halwad heinamaad selles nende ühistöös parandatud saawad. Arwati hääks, suurt tänu esimehele awaltada, kes seda ära teeninud on.

Septembri kuu esimestel päewadel olid kõik põllumeeste seltsi liikmed ärewil, nüüd tulewad neile need oodatud loodimise ametnikud. Juba 1. septembril pidi ametnikudele raudtee jaama hobused wastu saadetama. Hobused olid ka punkti pääl waksalis. Ametnikud tulid rongiga, nad wiidi põllumeeste seltsi esimehe poole, temal olid selleks nende wastuwõtmiseks kohased ruumid käepärast. Õhtuks tulid juba mõned seltsiliikmed sinna, tuli nõupidamine, kus oleks kõige-sündsam tööga alustust teha. Hakkati ligidalt alt otsast pääle, sääl tuli järele waadata kuidas wee ära laskmisega lugu on. Kas ka küllalt weele äraminekul oleks. Ilmad olid ilusad kuiwad, ei olnud midagi takkistust. Tööd wõisid ruttu edeneda. Tehti kuni kesk oktobri kuuni loodimise tööd, siis hakkasid juba öökülmad tulema. See ei tähentanud enam palju, tööd oli palju ära tehtud, nii et wõis eestulewal kewadel heinamaa trubitamist ja selle tööga alustada.

Talwel tehti kõik selle kohased plaanid walmis, neid lubati kewade põlluparandamise büroost kätte anda. Seltsiliigetel oli jälle omalt poolt hoolt kanda et kõik lattid walmis raiutud ja juurde wedatud oleks. Kõik olid talwe aegus kui sipelgad töös, et oma lati materiali talwel wälja said wedada. Kõik olid selle uue töö juures kibedaste ametis. Kewadeks oli kõik soowitud ja raiutud lattimaterjal kohale weetud. Kõik seltsiliikmed olid selle uue ettewõtte juures suure hoolega töös. Igaüks tahtis teistest oma tööga ette jõuda.

Heinamaa trubitamine!

Kewade tuli ruttu, ei lasknud ennast kaua oodata; ei lasknud oma külmadega segada. Kewade poole talwel oli

neil Põllumeeste seltsi poolt kraawitamise töö ühe neile tuttawa poträtsiku kätte antud. Arwati paremaks, kui töö ühe wilunud mehe kätte saab, kes enne seda tööd tunneb, enne on teinud; sest talurahwal enesel ei olnud selle töö kohta ühtegi teadmist, et neid selle juures oleksid wõinud juhatada. Nemad olid selle üle päris rõõmsad, nende wõetud poträtsik oli selles töös päris osaw, tema oli selle tööga juba hästi wilunud, ei tulnud midagi takistust ette. Kraawid said ilusaste hoolega loodimise plaani järele sisse lõigatud, lattid ilusaste sisse pantud. Need kellede kraawid kõige enne ette said wõetud ja ennemalt walmis said, need olid uhked oma töö juures, nemad hakasid juba sellel suwel oma heinamaad, pääle esimese heinatöö üles kündma. Taheti ruttn heinamaa harimisega alustust teha. Neid ei olnud mitte palju, kes juba sellel suwel oma heinamaad said kündma hakkata. Neil taludel kellede kraawid pärast, sügise poole walmis said, ei olnud enam aega heinamaad künda, sest muud tööd olid hädalisemad teha, ei lubanud enam seda ette wõtta; neil jäi see katse sügise pääle, kui teised sügise tööd ära olid tehtud, kus weel tööga alustust wõis teha. Siis oli neil kõige enam aega. Sügisene ilm oli ilus kaua aega, päris noor suwi, enne kui külm tuli, nii et suurem jagu truubitud heinamaad wõis kõik ülesküntud, kultura tegemise alla saada. Kõik ei saanud sügise kül mitte oma heinamaa künniga walmis, mõnedel jäi weel oma kündi lõppetada, see tehti aga kewade enne ära, kui muu põõllutööga ja kewadise wilja seemendamisega alustust sai tehtud.

Ueste üleskünnetud ja kultura alla wõetud heinamaale oli see weel parem, et ta enne kuiwada ja tuule ja päikese käes läbi paista oli saanud, enne kui ta maha sai äästatud. Selle tagajärg oli, et muld oli kuiw, palju pudedam, lagunes äkkede ees rohkem jagu mullaks. Siis wõisid ka kultura taimed paremine sääl sigineda ja kaswada, kust heinamaa omanikul palju suurem tulu ja kasu tuli. Ega igakord need

kõige wirgemad need targemad ei ole, neil tuleb sagedaste oma üliwirkuse tegude pärast kannatada, saawad weel kahju.

Uue kultura alla wõetud heinamaale sai suuremalt jäult segawilja esimeseks seemneks pääle külwatud, äkkttega sisse äästatud. Kõigil ei olnud wikki ega peluske seement, need külisid esimeseks seemneks kaera pääle. Kes ka oma jäu hääd põhku annab, aga ikka palju kasinam kui hää sega-seemnega külitud kultura heinamaa. Kelledel juba mullapind rohkem kuiw oli, nende tegu oli weel palju parem, need wõisid pitkuti kundi wedruäkkedega kergeste pääle tõmmata, aga ikka nii, et mitte turbaid üles, ega sellili ei kisu; kus seda ette tuleb, see on juba halb asi, selle eest peab igaüks kangeste hoidma! säääl hakkab jälle wana soomaa ja halw happu hein kasuma. Siis ei ole esimisest künnist suurt kasu! Kultura heinamaal peab igaüks kangeste selle eest hoidma, et seda sellili kiskumist ette ei tule! Kes seda laseb sündida, see ei kõlba kuhugi! Sellega saab uus kultura heinamaa terve aasta jäu kahju! Kui ehk weel mitte enam kahju ei saa, seda ei wõi selgeste arwedega kindlaks teha, see kahju jääb ikka nagu arwamise asjaks. Kui meie wõrrelda tahame, seda wõime teise kulturala wõetud sellesamma aastase tükiga, kus turbad mitte selili ei olnud kistud, kui need mõlemad tükid koormadega wõrdleme.

See eelpool kirjeldus käib nende kohta, kes ennemalt degeneritud oliwad, aga aegupidi sellest raskest patust pääsenud olid. Kus nad midagi hääd ei mõistnud ette wõtta, ega teha, nende waim oli päris nagu kammitises ennemalt, nad ei saanud enam kuritegude mõttetest mitte lahti! — Wahest ehk mõtleb mõni lugija, miks pääst nad ennemalt sellest lahti ei saanud? Miks nad ennemalt ei mõistnud hääd teha ega seda ette wõtta? Waata, see on üks suur, ja wäga tähtjas küsimine: Miks ei mõistnud seesama perekond ennemalt ühte suurt ja hääd tegu korda saata?!

Siin peame järele mõtlema, et üht sündsad wastust anda.

Kui üks inimese jagu, ehk sugukond, kauemad aega juba kuritegutest oli elanud, nemad ei mõistnud enam midagi hääd teha. Neil puudusiwad paremad ja hääd mõtted! Nende weri, mis selle sugukonna inimeste soontes weel woolas, oli kauaaegsete, mitme põlwe kuritegudega hirmus ära kihwtitud, wananenud, degeneritud! Nende kuritegude tegija sugukonna pääl seisab suur raske patt, kolm kuni neli inimese iga ehk põlwe! See ränk patt tõmbab Jumala poolt karistuseks trahwi nende pääle. Jumal on küll armuline, aga ikka enne häätegude kohta, tema ei wõi kuritegu sallida ega seda kannatada!

Kui Jumal kõikide wastu ühte wiisi hää oleks, siis ei wõtaks inimesed ennast patu eest hoida. Sellepärast saadab Jumal karistuseks ja nuhtluseks degenerimise nende pääle, mis mittu põlwe nende sugukonna pääle karistuseks jääb! Nemad on kui suure, koleda pimedusega löödud. Nemad ei näe oma ümbruses ühtegi hääd. Nende pää on segane ja uimane, kus häil mõttetel enam ruumi ei ole!

Nemad mõtlewad ikka ainult kurja teha.

See ei ole muud kui suure Jumala karistus!

Kui üks perekond juba niisugusesse seisukorda on satunud, see on koguni hirmus asi. Seda peab igaüks õige, targameelne ininene, kes targa perekonna liige, kõigest südamest kahjatsema! Nende õnnetumade eest Jumala poole õhkama, Jumalad nende eest paluma! See wõiks nende kohta heaste mõjuda. Ega nemad ise enda eest ei mõista Jumalad paluda. Neil ei ole selleks andi, sest nad on suure pimedusega löödud!

See sünnib kõik Jumala targa nõu järele.

Mõni ehk küsib: kas suur Jumal nii ülekohtune on?

Suur Jumal ei ole mitte ülekohtune ega kade kellegi kohta. — Aga ta ei wõi ka seda kannatada ega sallida kui keegi oma kaaselanikule kurja teeb. See oli siis ülekohtune

tegu, mis inimesed üksteisele teewad. Seda peab Jumal karistama!

Kui Jumal neid nende kuritegude eest ei karistaks. Neid nende kuritegude eest ei nuhtleks. Siis ei teeksiwad nad enam hea ega kurja wahel wahet. Nad hakkaksiwad kõik ühte wiisi kurja tegema, warastama, rööwima, ühtlasi ka oma kaaselanikka, inimesi, tapma, ja weel mitmesugust kuritööd tegema! Siis ei oleks enam ühtegi wahet, ühe õige inimese ja õige perekonna wahel ja kurjategijate sugukonna wahel. Kuri ilm ja ilma lapsed ei tee selle juures küll ühtegi wahet, nemad ei mõista heast teost lugu pidada. Neile näitab omakasu ja kuritegu enam meeldiwad. Nende mõtted on alatasa kuritegude poole pööratud. Nende pääs ei ole ühtegi selged ega puhast mõttet olemas. Sääl ei ole ühel paremal ja hääl mõttel ruumi. Nende weri on ära wananenud, pattu koorma karistuse all waewas, degeneritud. Selle pärast ei ole sääl enam puhtamale ja paremale mõttele ruumi ega maad. Nende pääs on nagu suur patune udu olemas, nemad ei seleta ühtegi hääd teha. Nemad olid kõige oma ihu ja werega degeneritud. Sellest ei pääse nad nii pea.

See on patu palk. Jumala karistus!

Kõik need degeneritud individiumid ei ole omast kohast otsekohe mitte süüdlased, mille all nad kannatawad, muist ja suurem jagu pattu ja süüdi, mille all nad waewas on, ei ole nad ise mitte ära teeninud, need on nende wanemate pattud. Nad olid oma were üleliigse alkoholi joomisega ära kihwtitanud, ehk oli neil ka weel sifilisse haigused külles, kellega nad oma were olid kihwtinud. Waata sääl seisab nende kõige suurem haiguse pesa, mis neil mittu põlwe edasi kestab ja inimese ihu ja waimu poolest kiduraks teeb! Sellest ei wõ nad nii kergeste ja hõlpsaste enam pääseda! See on raske häda kanda! Sellest lahtisaamiseks kuluwad mitu inimese põlwe ehk iga ära.

Pühakiri ütleb: Jumal nuhtleb nende patud nende laste pääle kolmandani kuni neljandani põlweni! See on raske nuhllus nende laste kohta! See ei ole neil mitte sugugi kerge ära kanda!

Meie katsume selle kohta selgele otsusele tulla kui pikk on inimese iga aastade järele?

Ühe inimese iga ehk põli ei ole mitte pitkem kui 25 aastat. Kui meesterahwas 24 aastaselt abielusse astub, aasta pärast sünnitab ta lapse. See on üks aja järk ehk ühe inimese iga: tema lapsega alustab juba teine inimese iga ehk „põli.“ Kui keegi 75 aastat wanaks saab, siis elab tema kolm inimese põlwe läbi. Mina olen praegu 72 aastad wana, ja olen ühe mõisaherra perekonnas 5 põlwe ära näinud. Kui mina weel noor olin, nägin wana herra kes 75 aastat wana oli. Kui mina need herrad kordapidi ehk nime järele üles loen, kes sellēs mõisas on sündinud. Nüüd näen sellessamas perekonnas juba wiindat põlwe, kes küll weel lapsed on. — See on juba wiies inimese iga ehk põli, mida mina selles herraste perekonnas olen näinud. Sellest näeme meie, et neljas põli mitte wäga pikk ei ole, seda wõime meie kergeste ära näha, kui meie seda mõistame tähele panna.

Kui juba kaks inimese iga ehk põlwe, inimese were kihwtimese, degenerimise, all rängaste on kannatanud. Kolmas põli näeb nende suurt häda, mille all nende perekond kannatab. Tema wõttab kindlaste ette, hakkab puhtamine elama. Hoiab ennast kauemad aega karske, tema weri soon-tes hakkab juba puhtamaks saama. Suur kihwt kaob werest ära. Mõne aastaga on, kui ta ikka puhtaks ja karskeks jääb, enam oma werd alkoholiga ära ei kihwtita, tema weri soon-tes päris puhas. Tema on terve inimene. Kui tema abi-kaas ehk naene ka puhtaste ja karskeste elab. Nemad mõle- mad on karsked ja terwed, ilma kihwtitamata werega. Waata see on ilus asi ilmas meie rahwa kohta. Ühest degeneritud

perekonnast saab puhta eluga aegapidi jälle koguni terve perekond.

Nende veri on nende soontes puhas ilma kihwtita.

See perekond, kes kauemad, aega degeneritud olekus oli, hakkab ennast puhastama, tema ei tee enam kurja. Sellega puhastab see ärawananenud veri ennast, degeneritud veri kaob soontest ära, sinna tuleb aegapidi õige, puhas ja jumalik veri soontese, sellest halvast perekonnast tekkib aegapidi üks uus ja puhastud perekond meile silmade ette! Meie ei wõi neid enam sugugi ära tunda. See oli selles perekonnas suur pööre! See oli pööre parema ja puhtama oleku poole. Selle üle peab igatüks auus inimene ennast rõõmustama. Terve perekond on raske koorma alt ära pääsenud!

Kui meie seda kõike terawaste tähele paneme, kuidas üks jagu, ehk suur perekond, liia alkoholi joomisega ja prostitutioni elamise wiisiga oma were wõiwad kihwtiga ära rikuda, mis inimese sugu ja perekondade pääle kurjaste oma paha mõju awaldab. Selle tagajärg on, kui nad ennest aegsaste ei pööra parema poole, läheb wiimate koguni halvaks. Selle ära kihwtitud werega läheb nende pää nagu segaseks, nemad ei saa enam aru mida nad teewad. Nemad joowad ennast alkoholiga segaseks ja hakkawad siis kurja tegema, nende meeleolu on segane, nemad ei saa enam aru mis nad teewad. Mõned hakkawad warastama, rööwima, kui nad hääga enam ei saa, wõttawad inimeste rööwimise ja tapmise ette. Seda teewad nad kõik oma segase pääga. Nemed on nagu uimased omas segaduses, nende veri on segane ära wananenud, degeneritud. Hakkab sell puhul kurja tegema.

Mitmed teewad selles meele segaduses oma elule otsa pääle, wõtawad oma elu mitmesugusel wiisil, kellest nad ise arugi ei saa. See on kõik suur meele segadus!

Siin näeme meie, meil on kõigil wäga tarwis ette wadata: ei peaks mitte alkoholi palju jooma, kes enda üle ei jõua walitseda, kes inimesed segases olekus kuritegudele

ajab. Kuritegude eest peaks ennast igaüks perekonna liige hoidma. See ei mõju mitte üksi tema oma isiku kohta, vaid kuritegu on suur ja kange kihwt, mis terve inimese sugu ära kihwtitab, kus kuritegusid tehtakse. See kuri kihwt ei jää üksiku inimesega rahul, vaid tema wiib ennast edasi, mis mittu perekonda ja inimeseiga ära kihwtitab! See on koguni ränk ära kannatada, sest et tema kestab mittu inimese põlwe edasi! Seda ei tohi mitte naeruks pidada, seda peame kahetsema, kui meie mõnes perekonnas näeme. Meie peame seda uskuma, et niisugune elu meie were ära kihwtitab. Meie peame neid hääga selle eest hoiatama!

Rahwa seas kuultakse sagedaste ütlewad: Jumalad ei ole! See ei ole õige mõte, kes nii mõtleb ja ütleb, see on walemõttel, eksiteel. Seda peab maha jätma, ja asja õigeste mõtlema, see saadab ütlejaid halwa ja paha teele, see ei sünni meile ega perekonnale, see teeb perekonnale kõige suuremad kahju, inimesed saawad kergemeelseks, teewad omas kergemeelses olekus palju rumalusi, kelle tagajärg raske on ära kanda. Niisuguse meelega eest peab iga üksik ja ka suur perekond ennast hoidma!

Kui need kes ennemalt degeneritud oliwad, weel edespidi alkoholi rohkeste tarwitawad, seda joowad, need ei wõi ennast siis mitte neljandas põlwes ära puhastada, vaid siis kulub neil palju rohkem aega ära, enne kui nad oma ihu ja soontesse puhta were saawad. See on väga suur asi, seda peame tähele panema, ja selle eest hoolt kandma, et meie rahwa, ehk üksiku perekonna degenerimise oludest ära jõuame päästa. Kes selle all waewas on kannatanud.

Meie peaksime ennast kõige halwa asja ees hoidma. Meie wõime oma aega 20 aastasajaks nimetada. Ühtlasi on see käes olew 20 aastasada ka juba teaduslik aastasadu. Meie ei ela mitte enam, nagu ennemalt elatud sai, nõnda ütelda umbkottis. Nüüd peame meie teadma mida igaüks teeb ja ette wõttab. Tahame meie hääpoole sammuda ja saada, käi-

gem seda teed. Aga mitte umbkottis. See aeg on juba ammu mööda! Kui meil see juba selge on, et meie ise peame teadma mida meie teeme. Siis otsigem aegsaste omale see päris õige teadusline rada üles. Tehkem ennast ka selle uue rajaga tuttawaks. Ega see uus tee ega rada ilma haukudeta ega kuristikudeta ei ole, seda peame selgeste teadma. Sää! uuel teaduslikul kulturateel on mitmed väga halwad asjad ja küllid. Meie peame neid kõike enne tundma õppima, kui meie neid omaks wastu wõtame.

Üks neist uutest kultura asjadest oleks see, et nii noorelt enam abielusse ei taheta astuda, nagu mõni kümme aastaid tagasi. Nüüd arwatakse 40—45-aasta elueas paras aeg olewad, kuna ennemalt 20—25-aasta wanadus paras aeg arwati olewad. Uus seadus enne abielusse astumist on ikka väga pikk eel eluaeg. Sää! arwatakse, et siis ei sünnita niipalju lapsi kui nooremas eas. Rohke laste kasvatamine arwatakse kultura aegus väga kallis tulewad. Kes selle omale eesmärgiks teeb, see ei ole endale mitte sellekohta ühte õiged pilti jõudnud teha. Tema käib jällegi seda wana umbkottis teed edasi. Tema arwab sinna maani wõiks tema suguelu prostitutionist elada, ja pärast poole kui ta juba wanamaks saab siis abielusse astuda. — Tema wõib muidu päris karsk inimene olla. Tema elab ehk muidu koguni ilma alkoholi joogita.

See näitab muidu kõik häa olewad! Aga sää! on temal sellel kultura teel väga suur waenlane tema uues prostitutionis elus ees. Need naisterahwad kes seda prostitutionis elu edasi aitawad, need ei ole mitte ühe terve inimese jaoks, see tuleks väga kallis ülewel pidada. Need elawad seda elu mitmega, ja puuduwad nendega kokku, kellel sifilised haigused külies, ehk ka juba weres warjul seisawad. Noormees kes enne oma abielusse heitmise sellel teel edasi liikus ja elas, kihwtitab oma were sifilise haigusega ära! Tema katsub ennast küll weel ära parantada, aga ei saa kõike kihwti ometi omast

werest wälja. Temale jääb seda kihwti weresse. Sellega degenerib tema oma perekonna ometi jälle ära. Wana haiguse tanst on jälle lahti! Tema perekond on jälle wana wiisi hukkas!

Tema parandab ennast, aga ei saa enam lahti! Selle oma suure kurwastuse tagajärjel hakkab tema ka weel alkoholi rohkeste tarwitama. Seda teeb tema oma südame mure waigistamiseks. Selle suure alkoholi tarwitamisel on koguni halb ja paha tagajärg. Tema elab muidu kaunis kenaste teeb weel oma targal olekul tööd. Temal on ka weel omas abielus lapsi, need on muist terwed, muist on neist haiglased, wigased, nagu näha ei ole nad mitte päris terwed. Need on muist ära degeneritud.

See on jälle selle uue kultura elamise wiisi wiili mis selle tagajärjel on sündinud. Sellega taheti ühel teel hääd teha, sugukonda parandata. Aga see oli kõik ilma ühe õige plaanita ettewõtmise tagajärg.

Selle uue plaani täidesaatmisega peaks väga ettewaatlisk oldama, enne kui juba jälle hiljaks on jäänud. Kõik uued kultura plaanid ei ole meile mitte sündsad. Selle kohta peaksid noored inimesed enam ettewaatliskud olema. Nad peaksid oma plaani aegsaste muutma!

Kui meie oma sugurahwast tahame parantada ja meil selleks kindel ja tõsine mõtte ja tahtmine südames, siis peaksime enam oma koduse perekonnaelu sisse seadma, enam sellele elama, mitte paljalt seltsidele elama, nagu seda meie kohas linnades enamiste tehtakse. Koduse elu pääle peaks meil enam rõhku pandama. Perekonnale elatama! — Kui kodune elu päris jooned ja meil enam ula aega on, siis wõiksime selle kõrwal seltsielu edendada. Siis saaksid meie asjad palju paremine minema ja edenema. Meie saaksime omale hää perekonnaelu ja seltsielu.

Kõige esite peaks meil perekonna elus muudatus tulema. Meil peaks nii katsuma sisse seada, et abielusse astumine mitte väga kaugele ei saaks lükkatud, nagu nüüd 40 aastani

ja mõned veel palju pääle selle, enne abielusse astumist on neil mitmed wigad ja äppartused sugulikkus asjus ees. Kust wäga palju kahju tuleb meie perekondade kohta. Wenerahwal on see wiis, arwata 20 eluaasta ümber heidawad säälnood mehed abielusse. Seda näeme meie ka sagedaste nende üliõpilaste juures ette tulewad, kelledest palju abielus on ja studeriwad, saawad ka läbi. Nendest heidawad mitmed juba enne loosiwõtwest abielusse. Üliõpilaste kohta ei wõi seda mina ka mitte hääks kiita, see teeb palju segadust. Enne kroonu teenistust ei wõi seda ka mitte hääks kiita, see teeb ka palju segadust, kui mees äru kroonut teenima peab minema. Kõige parem ja sündsam aeg on noorel mehel naist wõtta kui ta loosi alt waba ja läbi saanud. Kes kroonut teenima peab, see peab muidugi pääle teenistuse aja abielulise omale wõtma. Need kes kodu jääwad, need peaksid kohe pääle loosiwõtmise endale perekonnaelu sisse seadma, see on: nad peaksiwad abielusse heitma. Seda ei ole karta, et ära ei saa ennast elatada, kui abielus oled. Tööd ja teenistust wõib omale igapidi saada, selle kartust ei ole tarwis kellegil olla. Peab seda ette wõtma, mis kõige enam meelt mööda näitab olewad ja mis ta ehk kõige paremine oskab. Üks katsugu ühte wiisi, teine jälle teist wiisi, igaüks ühte wiisi ei wõi saada, siis ei ole kõigil teenistust leida. Meil on ametisid ja tööaruseid mitmesuguseid. Peab seda ette wõtma, mis kergemalt saadawal ja kelleks kõige rohkem tahtmist ja lusti näitab olewad. Seda ei wõi teine, ega naaber teada ega tunda, mis kellegil südames tuha all õõgab, kuni ta säält ennast lõkkele lööb. Seda, oma elutuld peab igaüks ise tähele panema, mis kõige enam elustab, sinna peaks kohe külge lööma.

Meie aegus 20 aastasajal, kultura elu lõkkele löömisa puhul, mõtlewad paljud noored mehed koguni teisiti: nad ootawad kõige enne rahalisi tütarlapsi, kust hästi palju raha ligi saab. Neid ei ole jälle igakord niipalju saadawal, kui

neid igalpool otsitakse. Kõigil ei wõi mitte suured seisu kapitalid paigal olla, et kohe tütrele tuhanded ühes anda, kui ta mehele läheb. Niisugused noored mehed ei ole iseteadlikud kes seda ootawad ja mõtlewad, kust enne raha saab. Noored mehed peawad enam iseteadlikud olema, nad peawad katsuma isi niipalju ära teenida, et omast kättetööst ära saab elada. Waata: siis oleme iseteadlikud, kui niiwiisi oma asju ajame. Siis wõime kui mehed üles astuda, omale rind ettepoole ja ennast sirges seistes kaugele waadata.

Niisugusest noorest mehest peetakse enam lugu.

Kui meie nii enda poolt ette wõtame ja päris hoolega oma ette muretseme; meie asi hakkab juba minema. Kui see ka esite wäikest wiisi läheb. Peab esite ka wäikest wiisi ära elama, ikka nii kaua kuni isi rohkem ära teenime. Sellel korral peab aga kokkuhoitlik oldama. Suureste küll esite elada ei saa, see on tõsi. Kui meie ikka hoolsad oleme, kül ta läheb.

Niisugusel korral ei saa küll mitte igal pool kaugel seltsides käia ega suuri kaugeid pidusid teha, see maksab igakord palju raha. Need jätame edaspidiseks, kuni meil rohkem raha taskus. Esite peab kokuhoidlik olema.

Palju meie aegseid noorimehi mõtlewad jälle teisite, nad arwawad, et parem oodata, ette waadata: Wahest ehk „pillus mulle ka rahalisi.“ Nagu Haani mees*) omast kohast mõtleb ja ütleb. Noormees mõtleb: Kui mina ennast ennemalt, ehk wara, kellegiga köitnud olen, ega siis enam kergeste lahti ei saa! Kui rahalisi neidusid leida peaks olema. Siis oled kimpus ja kinni seotud, ei saa enam lahti teist wõtma minna!

Kes nõnda wiisi mõtleb, waatn see ei ole enam iseteadlik, tema loodab aga teiste pääle, teised peawad temale raha teenima, kust tema aga walmis raha wõttab ja uhkeste elab!

*) Haanja mehed kutsutakse „Haani mees,“ kui peenike oldakse.

Tahasakse sõitu väljamaale teha ja muud selle sarnast. See olgu ikka nooriku rahakott, kes seda lubab teha. Kes nõnda wiisi mõtlewad, nendega ei ole midagi peale hakata, need on lollid, need ei ole peremeheks loodud, need on teenijateks loodud, kes endast midagi ei mõista ette wõtta, kes aga teiste teenistuse peale loodawad. Neil ei ole omast kohast ettewõtmise andi loomisest saadik antud. Need on ennemalt teiste teenrid, sulased, need jäägu parem selleks.

Kes peremeheks on loodud, need mõtlewad koguni teisite, nende mõtted on koguni teised, need loodawad jälle oma pää laialise kaugele nägemise, mõtetes plaani tehes, mis suuremal jaol ikka täide läheb, ja weel ka oma käewarre pääle, Ta arwab, kui mina julgeste pääle hakkan, omale kindla sihi teen, kül ta siis ikka läheb!

Meie peame isi enda pääle rohkem wõtma, kül siis läheb!

Tuleme jälle oma esimese aate juure tagasi.

Kui meie tõeste oma sugurahwast tahame terwiliselt kindlalt parandata, siis ei ole meil teist teed, meie peame oma noortele meestele seda nõu andma, lkka aegsaste omale ise perekonda asutada, noorelt abielusse heita, siis jääwad palju teisi nooruse aegseid kõrwalisi teesid maha, ja neil tundmata. — Siis ei tule prostitutioni elu enam niipalju ette, kust ilma teadmata ja tahtmata kardetawad haigused nende sugulistes ettewõttes nähtawale wõiwad tulla. Kui seda ette tuleb, see on väga hädaohtlik asi, nagu mina seda olen ees pool näidanud.

Meil peaks enam usu ja kirikliste õpetsuste ja asutuste pääle tähelepanemist juhutama, usu sisse enam uskuma, kui meil seda praegu sünnib. See oleks väga õige ja kallis tee. Kui seda rohkem sünnib. Uuem aeg, ehk uuema aja elanikud ütlewad mõni jagu: Jumalad ei ole, nüüd on kultura

aeg, meie elame nii kuidas meile meeldib ja meie tahame. Kus nii wiisi mõteltakse ja üteltakse, sääl ei olda enam mitte wooruslisel algusteel! Kui meie omas elus ikka woorust tähele paneme ja selle järele elada püüame, siis on see palju targem ja õigem tee käes, siis wõetakse palju puhtamad mõtted südamesse, kes inimest tõeste ühe puhta ja auuse teele wiib. See oleks tõeste väga soojalt soowitaw meie wäikse sugurahwa kohta. Et meie waimliselt tõeste wõiksime paraneda. See oleks väga ilus, auus ette wõtte, meie kohta. Kui meie wäike rahwakild enam wooruslikult ja puhtaste katsume oma keskel elada. Siis wõiksid mitmed hääd asjad meie keskel kujuneda, nähtawale tulla, kus meie ennast parema poole wõiksime wiia. See oleks see tõsine ja terve karskuse tee. Alkoholi joomine wõiks wäheneda, kui enam woorust tähele hakkatakse panema. Paljad karskuse kõned neis seltsides, ei paranda meie rahwast, kui meie wooruslikult madalas seisame.

Pangem rohkem rõhku wooruslise elu pääle!

Kui meil enam üleüldise wooruse pääle hakatakse rõhku panema, siis ehk hakatakse suguelus enam ette waatama, ei elata enam nii auutumalt, nagu praegu mitmel pool kuulda waks tuleb. Kui selle pääle enam rõhku hakatakse panema. See oleks ilus ja soowitaw. Meie Eesti rehwasugu wõiks ennast parantada. Kui alkoholi joomine maha jääks, ka sifilisi haigusi enam ette ei tuleks. Kui mõni aeg niiviisi puhtaste meie rahwas elaks, siis wõiksime meie kindlaste loota, et meie sugurahwas, ehk rahwasugu ennast siis paranema hakkaks. Degeneration jääks vähemaks, aega pidi kaoks degeneration koguni ära. Kui ka mitte kohe kõik, aga ta wõiks ikka palju vähemaks jääda. Meie rahwa sugukond wõiks palju ennast tõepoolest parema poole jõuda. Kui meie rahwas waimliselt ennast on parantanud, rahwale tuleks enam tarkust, ta saaks enam ette wõtlikuks igas kohas ja igas asjas, kus midagi rohkem teenida.

EXHIBITION

saaks laiem silmaringkond, wõiks kauplust laiemalt ringkon-
nas ette wõtta, seda iga asjaga ajada, nagu nüüd puukauplus
laialiselt käimas on. Aga meie rahwa liikmed wõtawad
sellest koguni wähe osa, kas see ei ole suur kahju, et see
kõik teiste rahwaste käes seisab. Kus on selle wiga ja puu-
dus? et meie pool seda tähele ei panda. Minu arust puudub
meie rahwal selle jäuks ettewõtmise waimu! Meie rahwas
nagu ei näe seda, et sellega midagi teenida wõiks. Raha-
puudus ei wõiks sääl süüdi olla, mujal pool tehtakse palju
wäiksema rahaga suured tööd ära, kui mõni teine suure
rahaga teha on suutnud. Rahwal puudub suurem ettewõtmise
waim, kellel mõni kopik kogutud see hoiab seda kottis paigal,
ei tohi koti suud lahti teha, nagu oleks raha mõni elukas,
kes kohe wälja kargab ja jooksu paneb. Meie peame wiga
ikka mujalt kui raha puudusest otsima. Tehkemaomad silmad
selgeks ja laiale lahti, pangem ümbrust tähele.

Kui meie omal maal oma rahwa seas ümber silmitseme
mida meie sääl kauguses näeme? Igal pool palju kõrtsis
käijaid, kes ennast alkoholi täis on joonud, kuuled suurt jora
ajamist, kurja metsalise häälega lällitamist. Kust tuleb see
rumalus kõik? Selles on alkohol süüdi. Kui rahwas niiviisi
edasi elab, saab weel enam ära degeneritud.

Kas ei ole suur kahju meie rahwa kohta, kui see weel
kauemad aega nii edasi läheb. Mis sellest wiimate wälja
tuleb, kui niiviisi edasi elatakse. Hääd ei ole sellest mitte
loota, enem halba ja kurja! Rahwa ette wõtmise wõim kaob
ära. Selles olekus hakkatakse midagi tegema. Kui hääd ei
mõisteta enam teha, hakkatakse kurja tegema, warastama.
Tehtakse mõni aeg seda, nähtakse sellega midagi teenitawad,
siis wõetakse selleks weel suuremad asjad ette, hakkatakse
teel rööwima, kui teada saadakse, kust keegi rahaga tuleb.
Säetakse teele walmis, hakkatakse teel luurama, kas wõi
mittu ööd, oodetakse seni kuni keegi rahaga tuleb, tahetakse
raha kätte saada, nagu hilja aegu Tartu maakonnas Rasina

walla pirides kus kroonu Monopoli raha korjaja 20-mal oktoobril 1910 homikul kella 9 aegu, kus kurjategijad nähtawaste kolm meest olnud, sest seda tunnistawad wõsastiku ehitatud waritsemise kohad. Esimese pauguga on rahakorjaja küidimees surmatud, kellele otse silmade wahele on sihitud ja lastud, nii et üks silm pääst wälja on jooksnud, järgmine pauk, mis otse pähe on trehwatud, surmas raha korjaja herra Gramotejewi, kuna kolmas hobust on haawanud. Kurjategijad on raha kohe põuetaskust hakanud otsima ja säält umbes 4000 rubla paberiraha ära rööwinud, kuna püksitaskusse 1565 rubla kulda wäärtuses alale oli jäänud. Kas see ei ole hirmus asi, mis kõike õigeid inimesi ära kohutab ja hirmutab, niisugune tegu päise päewa walguse aegus. Kas neil inimiste tapjadel on weel ristiinimese werd omas soontes ja südames? Seda ei ole neil tõeste mitte. Säält on wana kurat isi nende südames kes nii armuta inimestega ümber käiwad. Need inimese tapjad ei ole päris terwe mõistusega inimesed enam, need on päris degeneritud individuumid, kes niisugust suurt kurjatööd ja teerööwimist päise päewa aegu korda saadawad. See on koguni hirmus meie rahwa kohta!! Wargus on kuritöö, aga mitte nii suur kui see kuritöö, kes säält tahawad lõigata kus nad mitte külwanud ei ole. See on wäga kurb lugu! Kas wõib niisugust kuritegude tegemise haigust, nagu inimeste tapmist ja teerööwimist, weel liht kulturatööga kooliharidusega parandata? Wõi ei wõi seda kultureteel enam parandata?

Säält ei ole nende juures kultura tööga midagi teha! Säält peaks koguni teise nõuuga pääle hakkatama, need on ära langenud, hukkas, deneritud individuumid. Nendega peaks teist wiisi ümberkäidama, need paranduse majasse ehk nõdra-meelsede majasse asutama. Ega need enam lahtiselt ei parane! Need on kuritegude all waewas nagu nõdra-meelsed. Need on nende wanematest sünnidatud, kes juba kuritööd on teinud, nad on päris sündinud kurjategijad, nemad ei saa enam kellegile hääd teha. Niisugused põewad warguse haiguse waewas, nad

on suured õnnetumad kõik oma eluaeg. Nemad ehk on isi omast kohast kõigest süüdist puhtad! Niisugused suured kuritöötegijad ei ole isi ennast hakanud kurja tegema, nemad on enamiste ikka sündinud kuritöötegijad! Nagu mina seda omal pitkal eluaejal olen tähele pannud.

Meie kristlik ja usklik rahwas peaksime nende laste eest hoolt kandma, neid armuga ilusaste kristlikkus elus ja wooruslikkus mõttes püüdma kaswatada, nagu ühe ristiinimese kohus seda meile pääle paneb ja küsib, nende õnnetumade laste eest hoolt kanda. Meie peame neid katsuma päästa, enne kui nad ka päris hukka lähewad. Kas sellest katsest otsekohe suurt hääd wälja tuleb, on ka weel teadmata? Meie ei tohi seda mitte tegemata jätta, katsuma ja püüdma peame meie nende õnnetumate kohta ja nende peastmiseks ikka ette wõtma. See on meie kristlik ja püha kohus teha! Kui see meie päästmise katse, nende esimeses joones ei peaks otsekohe õnnistama, see ei tee suurt wiga, aga meie oleme üht suurt ja hääd eeltööd nende järel tulewa sugukonna ja nende lähemate perekonnale teinud. Ühe hää kristlikku kaswatuse läbi saab nende halb weri hästi puhastud, nende noorte inimeste soontes tekib selgem ja puhtam weri, mis wäga palju teise järeltulewa põlwe kohta mõjub. Teine järel tulew põlw rahwast saab palju puhtam, kui ka weel mitte sootumaks puhtaks tehtud, sest sääl oli seda wana halba ja kurja werd palju selle sugukonna weresoontes.

Mina olen kauemad aega ühes wäga kurjas ja halwas, õelas maakonnas, üle 20 aasta, elanud. Suured kuritegijad, teerööwliid olid minu ligemad naabrid, nagu mina teises kohas olen ütelnud ja seda selletanud. Mina olen neid kuritöötegijaid ja nende lapsi ligidalt näinud ja tähele pannud, selle läbi on minul neist kaunis selge pilt, kuritegude tegija elust. Nad olid nii, et neist esimest astmest midagi hääd nende laste kohta ei wõinud märgata. Aga kui need nende esimesed lapsed natuke ära paranenud olid, nad tegid ka tööd, aga

ikka kerged tööd. Rasked tööd ei tahtnud nad teha, see oli neil wastu meelt. Kolmandas põlwes hakkasid nad juba kõike tööd tegema, jätsid kuritöö maha wõtsid uued auusad elukombed omaks!

Need kõnes olejad inimeste tapjad ja teeröowlid on koguni õnnetumad inimesed, ega nad isi sellest aru ei saa, et nad sündinud kuritöötegijad on. Wahe aegus kui nad kuskil kurja ei saa teha ega warastada, siis elawad nad kaunis kenaste, aga see on ikka sell korral kui nad päris targad ilma alkoholita on ja targema rahwa sekka juhtuwad saama, siis peawad nad ennast kaunis kenaste ülewal. Kui nad palju alkoholi on saanud juua, siis on nad nagu metsalised! Alkohol teeb nad nagu päris pööraseks pääst. Kui ta selles olekus ühele targale mõistlikule inimesele teel wastu tuleb, ehk kui nendest juhtud mööda sõitma siis wõib nende südand keele otsast kuulda! See on neil sel korral koguni kuulda, siis peab katsuma, et nende eest kohe minema saad, muidu kuuled palju nende koledaid sõnu. Mis mitte lõbus kuulda ei ole! Niisuguseid koledaid sõnu ei loobi nad üksi peene-madele inimestele wälja, neid on tal igaihe jauks ja ka weel nende oma taoliste jaoks anda. Niisugusied sõnu on tal kõigile anda kellega ta aga kokku puudub!

Kui meie seda nende seisukorda tähele paneme, see on küll kohe igal ühel kuulda, kui keegi rumal inimene niisuguses seisukorras kellegile ette tuleb. Õigusega üteltakse sagedaste meie juures wana tarkuse sõnadega! „Joobnus ehk wintis olckus tuleb iga inimesel tema suu läbi ta süda ja karakter selgeste nähtawale.“

See on selge tõsi, mida meie wanad targad sõnad ütlewad. Seda wõime meie ka kõik uskuda.

Kui meine nende hukka läinud inimeste elu ligemalt tähele paneme, siis näeme ja tuleme otsusele, et need teeröowlid ja suured wargad on ühed koguni ära langenud, hukka läinud degeneritud individuumid. Nendega ei ole meil midagi

enam pääle hakkata. Nende eest peab niisugusel puhul kõrwale hoidma, kellel nendega midagi asjalikult tegemist ei ole. Kui neil alkoholi wing pääst wälja on läinud, siis saab meelitamisega nendega weel waewalt läbi. Teist wiisi ei ole nendega enam wõimalik läbi saada. Mina olen neid omalt kohalt ka sõnadega katsunud parandata. Sell puhul lubab tema kül ennast parantada, omad halwad kõlwatumad kombes maha jätta. See oli enamiste selleks puhuks. Aga pärast poole ei saanud ehk ei jõudnud ta seda oma töotust mitte kuigi kaua pidada, see oli tal warsti pääst ja meelest kadunud. Sellest ei tulnud midagi wälja, mida tema kangeste oli töotanud!

Kust see nende lohakus tuleb? seda ei tea mitte! Kui meie seda nende lohakad olekud tähele paneme, siis tuleme jälle otsusele, et nad olid sündinud wargad ja kurja tegiad, nende weri oli wäga segane, sellepärast ei jõudnud nad oma sõna pidada, ja ennast parantada. Niisugustest on igal õigel inimesel südamest kahju, aga meie ei saa neile otsekohe midagi teha, see katse näitab kõik ilmaaegu olewad, neid otsekohe parantada. Nende sugukonda ja nende werd peab aegapidi parantama.

Kord olnud ühel inglise arstil ühe suure Lordiga tegemist, ta olnud wäga raskestes haiges. Katsutud kül igawiisi arstida, parantada, ei jõutud arstimise ega rohtudega midagi teha, et ära paraneks. Kõik olnud ilma asjata! Arstil tulnud midagi iseäralist mõttesse: katsume talle kord uut terwet looma werd soontesse pumbata, ehk aitab wahest see. Teist wiisi seda haigust enam parantada ei saa. Sest tema soontes olnud tal kõik weri wäga halb, kellega inimene kaua enam elada ei wõi. See olnud rohtrel selgeks saanud. Tohter pannud oma uue wäljaarwatud ja mõtteltud wiisi Lordile ja selle kõrge perekonnale ette, teist wiisi teda enam päästa ei wõi. Tema tahab kõrge Lordile elusa sikku werd otseteel ühest elusast kehast feise pumbata. Lord isi ja selle perekond annud luba. Otsitud kuskilt elusa sikku, mida warsti

oli leitud. Elus sikk toodud Lordi haige tupp ja wõetud uus artimise wiis kohe ette. Osaw. tohtri jõudnud elusa siku werd elusa Lordile ilusaste soontesse pumbata. Kõik läiuud kaunis ilusaste, Lord jäänud selle pääle wagusaks ja magama. Asi arwatud joones olewad. Tohter läinud ära oma kodu ehk mujale. Pärast kui Lord üles oli wirgunud hakkanud Lord siku wiisi mekitama ja oma teenrid kohe pääga poksima! Lordi teener oli seda kohe Lordi perekonnale teada annud. Lastud kohe see sama tohter kutsuda. — Kui tohter kohale oli jõudnud, läinud ta uksest Lordi tupp. Lord olnud sängist üles tõusnud, ta oli nii palju juba siku werest jõudu saanud, ja tulnud uksele tohtrile wastu, mekitanud suuga ja annud kode pääga tohtrile wastu rindu ja oli selle selili maha löönud. Nüüd olnud asi jäile halw! Lord oli kül hästi jõudu saanud, aga oli peaaegu loomaks saanud. Tohter oli weel teiseni päewani oodanud, ei ole midagi aidanud, Lord oli ikka siku wiisi mekitanud, ja kohe pääga poksitud kui ta aga kellegi ligi oli saanud. Teisel päewal kui tohter oli ära näinud, et lugu ei ole paranenud, lastud jälle Lordil siku weri wälja tema soontest. Lord oli kül selle pääle nõrgaks jäänud, ei ole enam jõudnud nii pea üles tõusta. Aegapidi oli Lord ikka kül weel ära paranenud ja terweks saanud. Temale oli agapidi jälle teise terve inimese werd soontesse pumbatud, siis oli ta jälle oma tarkuse tagasi saanud. Mõistus oli tal ikka wäiksemaks olnud jäänud! See ei wõinud ka teisite olla.

Kuritegijate werd ehk wõiks ka terve ja targa inimese werega katsuda parandada, kui kellegi tugewa terve inimese werd talle saaks soontesse pumbatud. Ehk wõiks sellega halba suguseltsi ruttemini parantada!!

Sellest wõime meie ka näha, et just weri ikka süüdi on, kui inimene mõne asjas puudulik on, oli tal haigus, ehk jälle mõni muu wiga külles. Niisamasuguse lugu on ka, kui mõni inimene kuritegude tegemise waewas haiguse all

waewleb. Nagu teiste oma ligema naabride waranduse ära wõtmise puhul, ehk kui ta kuskil mõnda muud suurt kuritegu on teinud, mis mitte terve inimese tegudega kokku ei käi!

Kui meil üks koguni hukka läinud sugukond selgeste teada on, kes ennast sagedaste kuritegudest on elatanud, kui ta weel noor inimene peaks olema, siis wõiks teda enast katsuda ühe woorusliku elule meelitada, ehk wõiks teda tema perekonnaga päästa. Kui tema juba enam wana poolne inimene peaks olema, siis ei maksa tema juures enam werepuhastamise katsumist ette wõtta. Siis wõiks tema laste juures kristlik ja wooruslik kaswatus armastusege ette wõetama, tema lapaed wõiksid aususade perekondadesse ära jagada, kus nad aegapidi teise auusa elukombedega ära harjuksid, kus nad enam halba eeskujuga ei näeksid. Selle auusa elu kombedega perekonnas kaotaksid nad omad wanad wiisid ära, nemad saaksid aegapidi oma soontesse puhta, selge were. Niiwisi wõiks nendest kuritegija lastest woorusliku ja auusa eluwiisidega kaswatusega päris auusad inimesed saada. Aga see peaks ikka kõik aegapidi sündima. Senna kuluwad aga mitu hääd aastad ära, enne kui neil kaswatusega uus, puhtam, selgem weri soontes tekib. Sellest ei ole wiga, ega noort inimest ometi päris seisma ei panda, tema peaks ikka tööd tegemal mis tema kohane, mida ta ära jõuab teha, selle töötegemisega teenib tema isi omale leiwa ära, et tema kohta siis enam kaswatuse eest juurde maksta ei tuleks. Kaswatuse eest juurde maks oleks sell korral, kui see laps weel noor ja töowõimetu peaks olema, siis peaks wald ehk kogukond kaswatajatele juurde maksuma, niikaua kui laps weel koolis peaks käima, ehk ka siis pool selle kaswatuse rahast kui laps juba suweaegu karjas jõuab käia ja sääl selle teenistusega omale leiwa ära teenib. Aga üht asja oleks tarwis kindlaks teha, et laps enne täiealiseks saamist ei tohiks kaswataja juurest ära mujale minna, kus tema ise arwab omal nagu parema olewad. Tema ehk läheks

jälle senna kohta, kus ta teab üht perekonda auutumad elu elavad. Senna ei tohi teda minna laska. Siis ehk kaoks jälle kõik see parandamise wiis.

Kui meie seda kristliku ja woorusliku kaswatuse wiisi ehk ette wõtaks, aga sääl tuleb meile riigi seadus oma kange ja suure punktidega jälle ette, ja ütleb: see on teil kül päris kristlik. aga mitte seaduslik, riigi seadus ei luba teile seda, et teie ühe lapse tema wanemate käest ära wõtate ja panete teda ühte kohta paranduse majasse ehk mujale, see oleks muidu wäga hää ja teile kristlik. Walitsuse ametnikud ütlewad, meie ei wõi seda lubada, mida seadus ära keelab. See ei lähe teile ka teie kristlikust kohast sugugi, mis seadus ei luba.

Hää kül, wõtame teine tee ette.

Meie paneme selle suure tähtsa asja seaduse andjale ja tegijale riigiwolikogule ette, seletama talle asja olukorra kõik selgeste ära. Ehk annawad niisuguse seaduse wälja kus meile luba antakse nende wanemate lapsi, keda kuritegude päält kätte on saadud, et meie nende lapsi omale saame ja neid ühe uskliku, kirikliku ja woorusliku seltsi kätte anda wõime, kus neid nende usu ja kirikliku kumbedega kaswatud wõiksid saada, kuni nende täisealiseks saamiseni, see oleks kuni 21 aastani. Siis on ta täieealine, siis wõiks tal luba anda omale ühte auusad teenistust wõtta. Ehk kui ta naesterahwas peaks olema, siis kuni tema täisealiseni saamiseks, kui ta omale ennemalt peaks peigmehe saama, siis peaks talle luba antama mehele minna. See oleke lühidalt selle uue paranduse ehk kristliku hoolekandmise ja kaswatuseseltsi põhjusemõtte. Seda tuleks muidugi pärast laiemalt ära seletada, kui teda seaduse andlise wolikogu ette tuleks anda ehk saata.

Ehk tuleks nende armetumate laste jauks käsitöö koolid sisse seada, kus neile nende jõudu mööda käsitöö õppetust

ja ühtlasi wooruslika kaswatust anda tuleks, siis oleksid nad oma õpimise aegus ühe kangema kaswatuse aegus, weel ülewaatamise ja ühtlasi kirstliku kaswatamise koolis. Niisugune kool oleks neil ehk weel kõige kasulikum, kus nad kooli-õpetust ja ühtlasi ka käsitöö tegemise asjus õpetust wõiksid saada. Selle puhtama kaswatuse aegus saaksid naad omale aegapidi ühe puhtama ja selgema were oma soontese. Kelle läbi nad ennast palju wõiksid parantada. Esite saaks nende weri palju puhtamaks, ja nemad saaksid ühe kange kristliku asutuses, kuritegudest ära wõõrduma. Kui see kaswatus nende kohta mitmed aastad wõiks edasi kesta, see wõiks palju kasu tuua. Sellel kristlikul kaswatuse wiisil saaks ehk üks wäga suur ja tähtjas tagajärg olema. Meie peaksime selle kohta tingimata katsuma ligemal ajal midagi ette wõtta. Seda ei tohi mitte kaugele edasi lükata ehk kahtlase küsimise alla wõtta. Kus selleks asjaks kahtlusele maad karta oleks. Üks kristlik kaswatuse selts oleks nende õnnetumate jaoks hädapärast tarwis asutada ja selleks ülemuse poolt luba paluda, kui ka mitte, siis peaks see asi riigiwolikogusse sisse antama, kes selle üle peaks otsust andma, kuidas seda kõike tuleks korraltada.

See kõnes olew asi tahab ka kõige rohkem täit karskust, siis wõiks see asi kõige ennemalt edeneda. Kas ehk wõtaks karskuse keskkomite seda tähtsad asja, nende sündinud õnnetumate kaswatust oma hoole alla, säält oleks selleks kõige rohkem lootust, et sellest ettewõttest üks kord wäga tähtjas asi wõiks wälja kujuneda. Weel enam, kui see tähtjas asi rohkem poolehoidjaid peaks leidma, nii, et sellest üks hariduse selts, kellel oma kassa wõiks aegapidi eraandide poolt seada, kellega neid õnnetumaid lapsi wõiks hoolega kristliku wooruslikus ja täis karskuse mõttes kaswatud saada. Kus nad enam ühtegi halba eesmärki kuskilt ei saaks. Kui need lapsed ehk wahe aegus wanemaks saanud, noored inimesed juba kauemad aega selles kooli asutuses õpetust ja kaswatust on saanud, siis saaks nende weri, mis ennemalt sündimisest

saadik halb oli, kes inimesi kurja poole kihutab. Selle puhta kristliku kasvatuse läbi saaks weri nende soontes aegapidi puhtamaks minema, kuni pärast päris puhtaks saaks. Lapsed ei näeks ega kuuleks enam ühtegi kurja ega halba. Kui seda kristliku woorusliku, täis karskuse mõttes saaks weel laiemalt niisugusid koolisid sisse seada. Siis wõiks ka täis karskus isi endale aegupidi rohkem sõpru leida, kui juba nähtakse et sellel koolil üht hääd tagajärge wälja paistad. See saaks meie sugurahwast enam rõõmustama, need hakkaksid enam edasi tõmbama.

Paljas lihtne karskuse töö ei näe palju aitawad, sellest ei saada aru, see arwatakse ikka nagu tühja tuule tagaajamine olewad, mida see karskuse mõtte seltsides edasi kannetakse. Inimesed ei saa sellest mitte nii kergeste aru, seda peaks neile tegudega näitama, nagu mina siin omas kirjelduses olen katsunud näidata. Meie ei tohi selle pärast oma käsi rüppesse panna ega seisma jääda. Meie peame seda alustud tööd suure hoolega tegema, meie peame katsuma mitme sugusid teesid ja nende arusid ära proowida. Kuni meie ometi wiimate otsusele jõuame, missugune tee meil kõige parem oleks. Meie peame ka selle pääle suurt rõhku panema, mis-sugusel arul kõige rohkem sõpru näitab olewad, seda teearu peaksime katsuma kõige jõuga edasi ajada. Karskusel on meie juures wäga palju tööd, kui meie omale selle kohta ühe selge pildi katsume saada. Kui meil see piilt silmade ees, siis näeme meie, kui palju meil selle juures tööd weel teha on, enne kui meie midagi ära oleme teinud. Karskuse töö ei wõi ka midagi aidata, kui meie nende kohta huupi tööd teeme. Meie peame katsuma ka suurte joodikude werd puhastamise teel joonte seada, teisel teel ei ole see meil mitte wõimalik. Ka nende were puhastamist ei wõi ruttu saada parandata, nagu ülepõlwe paenutada, seda peab katsuma jälle aegapidi werepuhastamise teel korda seada. Minu arust ei ole see küll mitte nii kerge, aga meie ei pea oma meelt

äraheitma, kui see meil ruttu ei näi minewad. Meie peame selle juures kannatlikud ja pika meelega olema. Meie peame neid armetumaid katsuma kristliku kaswatuse waral parantada. Kui see meil ei peaks täiskasunude juures kordaminema, siis wõtame seda noorte ja laste juures ette, katsume neid kristliku kaswatuse abil toime saata. Sellel teel wõiksime meie nende armetumate laste juures werepuhastamisega alustada, ehk wiiks see tee meid asjale ligemale, kellest meie oma halwaks läinud sugukonda, oma rahwast, kes teelt kõrwale on kaldunud, aegapidi õigele teele juhtida. Kui meie ka sellega alustust oleme teinud, aga meie ei tohi weel loota, nüüd oleme meie oma suure kristliku töö ära teinud, nüüd wõime meie ennast sellest raskest ja suurest tööst wälja puhata. See oleks meil väga wara, enneaegne, meie peame seda oma suurt ja rasked tööd kauemad aega hoolega edasi ajama, kuni need kõrwale kaldunud omale ühed kindlama jalad alla saawad, see ei wõi mitte nii väga ruttu minna ega sündida. Mõned ehk tahaks häämelega ennast igaweste parema poole hoida, aga nad ei jõua ennast weel mitte, sest nende weri ei ole weel mitte kõik täiste puhas, sääl on weel nende soontes seda ära wananenud, degeneritud werd olemas, selle pärast ei ole neil weel mitte jõudu kindlaste õigel teel seista, nende juures peab weel puhastamise tööd hoolega tegema kuni nende weri soontes kõigest wanast mustast jätistest puhastud saab. See oleks väga suur kultura töö! Kui meie nende õnnetumate juures nende werd oleme puhastanud. Siis hakkawad nad ennast parandama, siis saawad nad omale ühed selgemad silmad, kellega nad oma wiga ära näewad, siis wõiwad juba isi enda eest hoolt kanda, omale ühte õiged eluteed ette wõtta, omale päris kindlad sihti ajada, keda mööda ta oma elu hakkab edasi ajama.

Meie sugurahwa parandamise wiis ja siht!

Meie peame oma sugurahwast kes õigelt teelt kõrwale on kaldunud, niiwiisi kaswatada katsuma, et nad noorel eal oma loomuliku tõu terwise juurde peaksid püüdma jääda. Meie peame neile oma noortele ära seletada katsuma, nii et nad sellest aru saaksid, kui kahjulik see inimise soole, ja kõige rahwale koormaks saaks, ja kauaks ajaks oleks ja jääb, kui meie noored neiud ja noored mehed ehk inimesed üleliiga wara sugulikult hakkawad ümber käima, see oleks wäga suur kahju, meie rahwa soo nõrgestamine. Seda peame meie neile, kes meie wanemad oleme, ära seletama, aga nõnda, et nad sellest aru wõiksid saada! Minu teadu pärast ei ole mina seda kuulnud, et seda oleks selgeste ära seletud kui kahjulik see on, kui alaealised sugulikult ümber käiwad; seda ei tohiks neile enne täisealiseks saamist mitte lubada! Naesterahwa kohta peaks see küll kõige warem 18 aasta wanaduses lubatama. Meesterahwa kohta peaks seda wanemaks, nõnda 20—21 aastaselt seda omale lubama. Seal peab jälle midagi selle kohta tähendama. Aga mitte wäljaspool abielu sest see wäljaspool abielu niisuguste nasterahwaga sugulikult ümberkäimine peame meie omale wäga kardetawaks pidama. Kes juba seda asja edasi ajawad, kes Prostitutioni omale elu ülespidamiseks ja selle otstarbekohaselt ette wõtawad, need puuduwad mitmesuguste liiderliku isikudega sugulikult kokku. Need on ikka enamiste kardetawad isikud. Nende eest peame meie ennast nagu tule eest hoidma, et meie mitte tulega takkukoonla ligi ei lähe, see läheb kohe põlema ja meie saame waralikult kahju! Niisama saame meie ihulikult kahju kui meie kahtlase isikuga ennast sugulikult kokku anname. Need naisterahwad kes juba mõnda aega prostitutioni on edasi ajanud, nõnda wiisi on elanud, need ei ole enam sifilistest haigusest puhtad! Need kannatawad enamiste ikka selle kurja, raske

pattu läbi tulnud haiguse all! See on peaaegu nüidse uuema aja, ehk kultura aja kõige suurem rahwaste terwise waenlane. Ühtlasi ka Eesti rahwa terwise kõigesuurem waenlane! Kellel see kuri haigus kord külge on saanud, see ei saa enam sellest kurjast ja raskest haigusest lahti. Tema katsub küll ennast tohtride abiga sellest kurjast tõbest parantada. Päältse kaudu parandawad tohtred seda haigust küll ära, aga kes wõttab tema werest wälja, haigus tungib ikka sügawamale weresse, kus ta ennast terve werega kokkusegab! Siis on inimese elu otsas! Terwe elu aeg ehk iga, ikka wigane ja kõhn, näost kahwatu. Tema jääb ja peab oma terve elu-aeg selle kurja tõbe all rängaste kannatama! Meie peame neid waesid inimesi küll kõigest südamest kahetsema, kes seda asja nii kergeste ette wõtawad! See on üks suur kergemeelne tegu! Seda asja peaks küll terve mõistusega mittu korda läbi kaaluma ja mõtlema, enne kui seda kardetawad teed tuleb käima hakkata! Kui tema, kellel haigus kord külles, ka rohtude abil ennast mõneks ajaks päält näha ära näib parandanud olewad. Selle ränga haiguse paranemine oli ikka wäljast pidi, nagu silmakirjaks, wäljaspidine arstimise asi! Suurem haigus jääb ikka sügawamasse, inimese weresoontesse, seda ei saa säält enam kätte. Haiguse iduga on lugu niisugune nagu sellkorral kui meie pudeli täie wiina suurte järwe walama, tuul loputab segamine. Kes püüab säält weel selle wiina wälja, ta jääb sinna.

Ehk wõtame omale teine weel selgem näitus: toome kuskilt, ütleme pudeli täis wett suwe aegus Peterburgist kanalidest, kus kolera patsilused sees, walame selle Tartus kuskil tiiki ehk Ema jõkke, säält läheb ta terve weega segamine, meil on suur haiguse pesa walmis tehtud, käes! Kes wõttab selle haige wee säält puhtast weest weel wälja. See on meile kõik wõimata, elukad siginewad säält ikka suure ruttuga, neid saab paari päewaga hirmus palju! Nende wälja püüdmine on meil ilmwõimata. Teie ütlete: ka kõik, see

on meil ilmwõimata neid haiguse idusid kinni püüda. Niisama sugune lugu on ka sifilise haigusega lugu, kes wõttab selle weel inimese werest wälja. See on koguni ilmwõimata weel kätte saada. Inimene peab seda haigust küll raske südamega edasi kandma!

Mitmed ütlevad selle kohta: aga tohtred lubawad seda haigust ära parantada. See on jälle koguni teine asi! Mis peab tohter niisuguse kurja haigusega inimesele ütleva: seda ei saa, ei wõi enam äraparantada! Seda ei tohi ega wõi tohter ütelda; kes läheks siis weel tohtre juurde abi otsima, kui ta kindlaste teab, et tema haigust ei wõi enam ära parantada. See on ju tohtre leib, tema peab ikka ütleva: küll ta paraneb. ära, las meid mõniaeg hoolega rawitseda. Sellega saab haige inimese süda palju rahulikumaks. Tohter parantab haiguse kohad ihu pääl ära, kõik haawad saawad terweks. Aga mis inimese weres, kõiges soontes! see on jälle koguni teine küsimus! Seda ei näe meie enam, nagu kolera patsiluseid Tartu Ema jões ei näe meie ka enam palja silmaga. Need läksiwad kasuma inimese weresse, kultiweriwad ennast inimese weres, wõtawad kõik inimese terve were oma alla, kihwtiwad selle koguni ära. See kutsutakse ka mõnes kohas kultiweringimine, nagu mitmeid haiguse idusid kaswatakse kodujänese weres. Kui sifilise haigus kuidagi inimese weresse on sattunud! Kes suudab inimese werd kõik niiwiisi ära puhastada, nagu ühe terve inimese soontes terve weri ringikäib! See inimene jääb haigeks, hakkab jala pääl kõdunema. Temal ei ole enam ühtegi lusti ega rõõmu, süda on tal koguni kurb! Tema sööb ka ikka weel, ja katsub omast kohast terve inimese kohuseid täita, niipalju kui tema haige inimese jõud tal lubab! See on temal aga kõik waewaline kahtlane olek. Kõige enam on weel need inimesed hädas ja mures, kes abielus elawad, neid waewab perekonnale tulew hädaoht nende südant, nad teawad seda kui suur see hädaoht on mis neil tulemas ja enam kaugel ei ole! Üks nendest, kes ennemalt haiguse saanud, annab

selle kurja haiguse teisele edasi. Nende lapsed on ka hädaohus! Neil sünnivad ka weel nende kurja haiguse aegus lapsi. Kui neil inimestel lapsi sünnivad, see on weel kõige kahjulikum asi! Mis peab neist armetumatest ilmsüüta lastest saama?! Nende weri ei ole sündimisest, saadik puhas! selle halwa ära kihwtitud were tagajärg on, et nendest sündinud lapsed on juba sündimise aegus degeneritud, neist ei saa mitte enam õiged, terwed elu edasi kandjad! Neil puudub puhas weri nende soontes! See on ära kihwtitud!

Peab kahjuks nende kohta ütlema.

Need on iga rahwasoo ja ka meie Eesti rahwasoo madalasse sõtkujad! Neist ei ole enam midagi hääd loota, ega nende lastest ei wõi enam hääd loota.

Mõned nende lastest kaswawad ka weel suureks, nende terwis on ikka kidur, nad kiratsewad weel edasi. Nende mõistus ei ole enam terve targa inimese mõistusega mõõdetaw. Nendest ei saa enam suuremad tarkuse ja kultura edasi kaudjaid. Neil on looduse tarkuse puudusid märgata. Ettewõtmise waim ja tarkus puuduwad täitsa. Nad wõiwad weel teiste targemate inimeste käsu ja juhatuse all omale leiba teenida. Ise omast kohast ehk arust ei ole neil mitte mõistust snuremad tööd teha, kus ühte päris selged, terwet mõistust ja tarka pääd tarwis tuleb. Seda mõistust neil ei ole, see puudub neil! Suurema tööplaani tegijad neist ei saa!

Meil peaks küll väga kurb ja halemeel nende armetumate kohta olema. Meie peaksime katsuma nende õnnetumate kohta midagi teha, neid juhatama. Teise juhatuse all wõiwad nad küll weel midagi korda saata, kui neil õige tee ja selge siht saab ette pantud ja ära seletatud. Aga meie ei saa, ega suuda otsekohe nende hääks midagi enam teha, ega korda saata. Meie wõime oma väga suurt kahju nende kohta awaltada. Midagi nende kohta korda saata, seda wõib ainult kaudsel teel teha ja korda saata.

Kuida wõiksimme meie seda kaudsed tööd korda saata?

Kaudsed tööd wõib nende kohta ainult werepuhastamisega ja inimesesoo täieliku sügukonna parandamisega ette wõtta, teisiti ei lähe meie paranduse töö! See on meil selge, et meie seda kaudsed tööd nende asjadega wõime korda saata, kui meie seda õiete ette wõtame ja läbi wiime. See on aga meil väga suur ja üli kasuline asi! Nüüd peaksime endale küsimise selgeks tegema, kuidas meie seda tööd kõige kasulikult teeme? Kuidas wõiksime meie seda suurt tööd õiete ette wõtta ja korda saata? et sellest kõige meie Eesti rahwasoo paranemisele kõige enamalt kasu wõiks tulla?

Sääl selle suure laialise küsimuse kallal peaks terwe rahwuslik komisioon ehk Fracksion ametis olema ja töötama. Aga kust saame meie selleks omale Fracksion kokku? Meil puuduwad selleks mehed ja aeg!!

Meie ei tohi mitte oma meelt ära heita, ega seda suurt tööd ahju wisata! Ei, seda mitte ei teeks mina! Waid mina katsuks selleks üht rada ehk sihti ajada, mis ometi selle parandamise sihi poole wõib wiia. Seda katsun mina omas wanas üksikus elus teha. See ei ole mitte väga kerge töö selle õige terwise paranduse sihi ajamine. Mina loodan, et see tähtjas töö ei uinu ega ära ei kao! Mina loodan, et selle minu suure ja laialise tööle weel teisi parandajaid, krediserijaid saab leiduma, kes siin puudusid ja wigasid ära näitawad. See ei tee asjale endale midagi wiga, kahju ega takkistust, waid toob weel palju enam tulu. Asi saab enam selgima. Kui üks wana inimene seda wõiks üksi paberile panna. See annab minule usku ja lootust, et sellest aegupidi wõib asi saada. Ehk see wõib weel pärast minu surma sündida, kui mina omad silmad olen kinni pannud! See ei tee asjale endale suurt wiga. Las nad siis arutawad selle asja kallal. Kes asjatundjad, targad, kuulsad arstid wõiwad seda kõige paremine korda saata. Nad wõiwad selle minu aetud sihile uusi radasid ja harusid näidata, otsida, see on väga kasulik, tulus, see kõik peab meie rahwasoo paranda-

mist aitama korda saata. Kui seda ette wõetakse, see on wäga suur kasu selle asja kohta. Seda ei tohiks mitte unustusse ega seisma jätta. Seda tuleks tuulega lõkkele sütitada, et sellest suur laenetaw tuli saaks. Siia oleks weel palju töötajaid tarwis olewad kes aitaksiwad puid ja materiali kokku kanda, nõnda et sellest suur tule meri meie rahwasoo parandamiseks wõiks saada.

See näitab minu arust wäga suur kasulik töö ja ettewõtte olewad. Seda suurt kasuliku tööd peaks kõige jõuuga katsuma edasi ajada! Meie peame oma rahwasugu katsuma werepuhastamisega parantada. Teist wiisi ei näita see minu arust mitte minewad. Seda parandamise asja peaks kõige suurema hoolega ja himuga ette wõetama.

Teie ütlete ehk wahest, ega meie rahwas nii hukkas ei ole.

Mina ei taha sellega mitte ütelda, et meie sugurahwas kõik hukkas ja ärawananenud oleks! Ei, seda ei tohi ega taha mina omas wanas eas teha ega ütelda. Kui mina üle kõige meie kohta seda ütleks, see oleks suur patt! Seda mina ei ütle mitte sugugi. Waid mina ütlen omas kirjas: meie suguraha seas on üks jagu ehk aru rahwast, kelle weri wäga ära on wananenud, degeneritud, nagu mina seda olen eespool selgemalt nimetanud ja näidanud. Sää! ei eksi mina mitte sugugi, ja ütlen ikka, nad on jaukaupa ära degeneritud, ja jään selle juurde kindlaste seisma.

Need inimesed, kes kuritegudest kauemad aega on elanud, need on täitsa ära degeneritud. Need ei saa ega jõua enam omast jõust sellest wälja, ega edasi. Nende sugurude werd, nagu eespool sai tähentatud, kes kuritegude tegemise poole püiawad hoida ia sinna poole kalduwad, nende eest peame meie püüdma omalt poolt hoolt kanda, see oleks meile wäga hädaste tarwis ette wõtta, neid armetumaid püüda nende suurest hädast päästa. Kui meie seda mitte ei peaks tegema, see oleks wäga suur kahju meie rahwasoo kohta. Kui see

tegemata jääks, siis oleks meil kõik karskuse töö, asjata töö, ja kalli aja raiskamine, seda peame meie teadma, ja oma suurt karskuse kultura tööd sinna poole püüdma juhtida, ja siis teda suure hoolega edasi ajama.

Kui meie seda oma suurt algatud, väga tähtsad karskusetööd nendes mõttetes edasi püüame ajada. Siis ei tohiks mitte laska rauda külmaks minna, vaid meie peaksime suure hooga asjale kallale astuma.

Nüüd teame meie, et meie rahwa seas üks jagu rahvast olemas on, kelle veri, olgu missugusel teel, oli see neil ilma teadmata asja olu kohaselt, ehk oli see nende ilma hoolimata olekust tulnud. Ehk olid wale teele sattunud. Aga meie teame, et nende veri mis neil weel soontes woolab, halvaks on läinud. Meie peaksime omalt poolt kõige suurema hoolega ette wõtma, ja nende werd katsuma puhastada. Ehk wõiks siis sellel suurel kultura tööl enam ja suuremad õnnistust olla. Seda peaks kõige esite ära katsuma.

Enne kui meie seda tööd ette wõttame. Peame meie aga seda oma sugurahwale selgeste piltlikult ette panema, seda ära näitama, kus meil see kõige suurem wiga seisab. Meie kultura aegus peame seda ka omale selgeks tegema.

Selle wea parandamise aegus selgub meil kõigil see as. weel enam; meie saame weel uusi teesid ja sellele arused leidma. Meie saame leidma teesid keda mööda meie peame käima. Et siis päris tarwiliku sihile ja teele jõuda. Meie peame aga aega ja selle ümbrust terawaste tähele panema. Kui meie seda terawaste tähele paneme, saab aeg meile ise ka weel märku andma, kus wiga seisab. Seda peame meie aga ise igakord tähele panema ja selle järele oma ette wõetud sihti weidi muutma kui seda aeg nõuab. Meie ei wõi iga kord ära näha ega teada! Meie sihil wõib ka ikka mõnigi wiga olla, nagu raudtee tegijale oma sihiga ette tuleb, kus teetegevise aegus selle sihid saawad muudetud. Sääb tuleb mõni maaalune umbjäärw ette, kellest mitte üle ega läbi ei saa.

Niisammuti wõib ka meil mõni seaduse sügawus ehk järwees olla. Millest meie üle ei saa.

Meie peame oma puhastuse töö sihti karskuse kohaselt ehk ka natukene muutma, kui seda peaks ette tulema, kas seaduse andlisel teel, ehk mõnel teisel teel ja meie wõime jälle oma kultura tööga edasi minna, oma ette wõetud märgi poole püüdes.

Meil tulewad jälle sagedaste karskuse töös, kultura alusel riigiwalitsuse poolt seaduses mõni punkt ette, kellest meie kergeste üle ei saa, sääl peame meie ka oma kindlad sihti weidi muutma, kui muidu edasi ei saa, ja meie wõime jälle tükki maad omas sihis edasi jõuda, kus meie palju werepuhastuse ja karskuse kultura tööd ära wõime teha. Aga meie peame igakord omad silmad selged ja lahti hoidma, selle eest suurt hoolt kandma, et mitte unerametuse pääle ei tuleks. Karskuse juht peab kui laewakapten omad silmad igakord walwsad ja lahti hoidma. Meie peame aga oma laewasihid karskuse asjus ja werepuhastamise asjus, omale sihid enne väljasõitu kõik kindlaks tegema, muidu ei lähe meie teekond hästi, meie peame ette waatama, et meie mitte waleteed ei käi, ilma aegu oma kallist aega ja raha ei raiska, kui meie seda teeksime, see oleks meil väga kahjulik sellel uuel kultura teel, selle eest peame meie ennast kõige oma laialise tööpõlluga hoolega hoidma! Kui meie seda tööd ette wõttame, peawad meil kindlad sellekohased sihid walms olema. Selleks olgu meil omad sellekohased kindlad sihid aetud ja rajatud mida mööda peame meie käima, muidu ei wõi meie edasi saada. Need meie sihid ja jooned olgu kõik meil paberil walms tehtud, kirjatahtega ära märgitud. Muidu wõime meie kergeste kõrwale sattuda. Et seda ette ei tuleks, selle eest peame ennast hoidma, nagu iga teine laewa kapten ehk juht. Seda peame meie juba aegsasti tegema, muidu ei tea meie missugune õigem tee peaks olema. Meie peame ka aega tähele panema, see on meil ka hädaste tarwis, seda

wõtkem ette. Siis käigem selle meile ette rajatud plaani järele, see on siis meil kõige kindlam teekäik. Mida meie selles kultura teel ette peaksime wõtma.

Meie aegus nähtakse mitme suguseid asju ilma kõigesuguste plaanita aetawad. Mis on kõik nende ilma plaanita tagajärg? Mis sääl muud wõib olla, kui ikka enamiste halba, jälle halba! Miks wõetakse niisugused ilma plaanita teod ette, kellel ühtegi õiged, selged ega kindlad sihti ei ole? Mida tahetakse nende niisuguste ilma plaanita töödega kätte saada? Ehk kuhu peawad need ilma ühegi plaanita teod meid päris wiima. Kes on nende ilma kindla sihist plaanide tegija ehk nende kõige suurem ja targem meister. Mina ei tea kedagi just päris tema tuttawa nimega nimetada. Aga nii palju on minule juba tuttaw ja aru saadaw, et need keegi muud ei ole, kui meie suured kuulsad Eestirahwa juhid, kes kõike meie rahwa saatust tahawad juhtida. Kui nad meie rahwa ja isiäranis weel meie nooresoo, oma tütarlaste Gymnasiumiga, kõige tema mõttega kraawi ei sattu!

Meie Eesti tütarlaste Gymnasiumid.

Meie Eesti tütarlaste üleüldise Gymnasiumi koolitamisega ja selle sihiga ei taha minu mõttega mitte hästi kokku sündida, Kui meie, kõike meie alama töörahwa tütarlapsi aitame rahwakulul kuni Gymnasiumist läbi ja weel kaugemale wiia. Kui meie seda teeme ja neid sääl toetame, kas see on ka päris üks õige ja kindel siht, mida sellega püütakse kätte saada?!

Mina paneksin omalt poolt küsimise ette: kas see on see kõige õigem ja parem tee, mida meie oma alama rahwa-soost tütarlastele ette wõtame?

Nüüd oleks weel teine küsimine:

Kui palju saaks neid leiduma, kes selle Gymnasiumi kooli läbi teewad ja siis ülikooli oma teadust special Fachis

laiendama läheksid? Aga kellel ülikooli mitte wõimalik ei ole minna? Mina ei saa omale mitte ühte selged sellekohast pilti ette kujutada, mis peab neist Gymnasiumi kooliharidusega tütarlastest saama, kes kaugemale ei jõua minna oma koolitamisega? Nagu meil juba kõigil teada peaks olema, on Gymnasium ju ülikooli eelkool. Nende kooliharidus ei ole sugugi seda mõõda, mida üks majaperenaine ehk laste ema tarwitab! Kui meie Eesti tütarlapsed selle kooli, pooleli ehk täitsa läbi on teinud, edasi minna enam ei taha, ehk ei ole wõimalik! Mida peaksid need tütarlapsed siis ette wõtma, kui nad kooli läbi on teinud ja kodu tulewad!

Nagu meile tuttaw ja teadupärast on, käetööd ei taha nemad teha, ega ka teist sugust kodu tööd ega talitust ei taha nad ette wõtta. Nende kooli hariduse põhjus mõtted käiwad ju koguni risti selle wastu! Mis ütewad: „waata oma ilma Gymnasiumi koolitamata, ehk alama kooliharidusega ligimese pääle, kui iga teise alatuma looma pääle. See on Gymnasiumi kooli üleüldine põhjusemõtte ja seadus!

Koolitatud tütarlapsed tulewad Gymnasiumist wälja ja hakkawad omale selle põhjusemõtte järele kõike tahtma ehk nõudma! Kui nad oma elu selle põhjusemõtte järele mitte sisse seada ei saa, ega jõua, siis on kõige esite tüli kodus lahti! Ehk kodusõda oma wanematega on lahti! Siis kuulatakse kohe üteltawad; Miks wanemad on teda ilmaaegu koolitanud kui nüüd enam selle põhjusemõtte järele elada ei lasta ega saa! Mina tahan selle järele elada, nagu minu kooli haridus seda nõuab. Kui mina seda ei saa, siis oleks palju parem olnud, kui mind mitte kooli ei oleks pantud!

Siis kuuleme sagedaste üteltawad:

Mis oleks minule kodus wiga olnud, oma kodust tööd teha, see oleks palju parem olnud, kõik kulu oleks kandmata jäänud. — Niisuguseid asju ja rääkimist on juba küllalt mitmel pool kuulda olnud, ja tulewad pärast poole ka weel palju enam kuuldawale, kui need meie suured Eesti omad

Gymnasiumid walmis saawad ja nad koolitatud tütreid hakkawad wälja puistama, kus neid mõnijagu säääl oma koolihariduse on saanud ja ikka weel edasi saawad.

Nüüd kuultakse meile selle kohta wastuseks antawad. Küll need meie Gymnasiumis koolitatud tütarlapsed ka omale selle kohased kohad saawad leidma, kus nad omale auusaste leiba wõiwad teenida ja saada.

Kui see nii peaks olema, siis peaks ütlema: Aituma taewataadile, kes kameie koolitatud tütarlastele leiba muretseb ja seda neile annab!

Siis kuuleme weel tütarlapsed ise wastawad:

Kui meie mitte omal maal, ehk Balti kubermangudes kohta ehk leiba ei leia ega saa, eks meie siis ei lähe ära kaugemale, sügawase wene sisemaale, kus omale koha ja leiba leiame, kus meie omale säääl auusal wiisil leiba teenime. Hää küll, mõned leiawad säääl omale koha. Aga säääl on neid ikka oma jägu niisuguse Gymnasiumi kooli haridusega tarwis. On need kohad täidetud, siis ei ole neid enam säääl tarwis.

Nüüd praegu kuultakse säääl sisewenemaal suur kohtade häda olewad, ei jakkuwad praegu neid kohte kõigidele. Mina tean ja tunnen praegu mitmed noort kõrgeste koolitatud koolipreilit, kes sinna sõitsid omale kohta saama. Nemad sõitsid kolmekesi Moskwa linna, otsisid omale koolipreili kohta, elasid säääl Gouvernanten-Heimis mittu kuud, üks neist leidis säääl koha, kuna kaks teist preilit omale ühtegi kohta ei leidnud. Ootasid säääl 4—5 kuud, pärast tulid need kaks preilit ilmakohata tagasi. Naad olid hulga raha weel säääl ära elanud ja raisanud. Nemad ei ole säääl mitte üksi need koha ootajad olnud, waid neid olnud esite 50—60 ümber, kes kõik omale koolipreili kohta ja teenistust ootanud ja tahtnud. Need kadunud aega pidi kõik sääält Gouvernanten-Heimist, kuidas kellegi raha tagawara oli lubanud. Oli kellegil raha otsas, pidi katsuma, et ära kodumaale tagasi sai.

Nii olewad neid Gouvernante koha otsijaid säääl iga

aasta kuulda, kes niisukuseid kohtasi soowiwad saada, aga paljud ootawad neid ka ilma aegu sääl mitmed kuud.

Kellele siis kodust küllalt raha ühes on antud, see wõib siis ennast sääl suures linnas auusaste ülewel pidada. Kui kohta ei saa, siis mõne ajatagant kodu jälle tagasi sõita. Nii kuidas tema asja olukord tal näitab. Aga mis teewad need tütarlapsed, kes wäikese rahaga kodust wälja sõitsiwad! Raha lõppeb sääl otsa, kohta ei ole saadawal. Kodu ei saa enam sõita! Siis katsuwad isi omal käel kohta otsida, aga auusa teenistuse kohta ei ole leida! Mis nüid peab tegema! Häda ajab härja kaewu, kui joogi häda käes. Niisamane lugu tuleb ka tütarlapsele osaks! Auusad leiba ei leia! Mis peab tütarlaps tegema. Nälja ei taha hääga surra! Leiba peab saama, olgu tee ees missugune! Siis hakatakse teist teed otsima, katsutakse Prostitutioni ette wõtta ja sellega omale leiba otsima ja teenima hakkata. Siis wõib tütarlaps omale weel leiba teenida. Kas selleks oli Gymnasiumi kooli haridust tarwis?! Mitte sugugi ei olnud niisugust kooli haridust tarwis, kes seda ametid tahab pidada!

Waata kui kaugele häda inimesi wõib ajada!! Kui noor tütarlaps niiwiisi kauemat aega on elanud. Kui kaua wõib tema selle teenistusega omale leiba teenida ja saada. Prostitutioni eluga puudub tema mitme suguste inimestega kokku, mõnedel juhtub juba sifiline haigus külles ja weres olema. Waata meie Gouvernanti on ka juba sifiline häda külles. Mis nüid peab ta tegema? Tema peab paranduse majasse minema, peab sääl mitmed nädalid, wahest mitmed kuud mööda saatma! See maksab talle kõik palju ja kallist raha. Kust wõttab tütarlaps selleks omale raha. Mõnel ehk on wahest mõni kopik ehk rubla ülejätud, wõib ehk ennast waewalt ära parandata. Tema tuleb kliinikust wälja; Mis peab ta nüid jälle pääle hakkama. Muud tenistust ei ole leida. Ehk kes juba niisugust elu elab, kes annab niisugusele weel üht auusad teenistust. Tema hakkab jälle oma wana

wiisi prostitutionini edasi ajama. Tema ei saa omale teist wiisi leiba. Tema elab oma nooremad päewad ja aastad küll ära, aga kui kaua tema sellega ennast ära wõib elatada? Ikka ainult omad noored päewad, rohkem mitte midagi enam. Saab tema juba wanemaks, siis ei taha teda keegi enam. Ta on wana! Mida peab see meie kuulus suure kooli haridusega, ja weel Gouvernante kooli karidusega naesterahwas pääle hakkama? Tema terwis on otsas! Auu on otsas! Aga ta ei ole weel mitte päris wana, wõiks weel tööd teha. Nüüd ei kõlba tema kuskile enam! Mida peab tema nüüd pääle hakkama, ehk ette wõtma! Tööd tegema ei ole ta ennast harjutanud, ja seda ei mõista tema ka sugugi. Tema tööpõld oli ju mujal peenemal ja paremal kohal, mida tema omale ei leidnud kui ta weel noor oli. Nüüd on tal päris püsti häda käes, ei mõista midagi pääle hakkata. Juhtuwad temal weel wanemad elama, kellel oma koht oleks, kus ta weel wõiks tulla, ennast weel arstida ja oma päewi edasi saata. Siis on weel küll hää koht, kus oma pääd wõib sisse pista ja ennast puhata. Ei ole tal enam wanemaid, siis on tal paha lugu lahti. Wennad, õed ei wõtta niisugust enam wastu. Mida peab tema siis tegema, ehk kus minna?! Süüa tahab tema, ja peab ikka weel saama. Siis katsub jälle oma wana ametiga, prostitutioniga ennast ära elatada. Seda teeb nii kaua kui see weel läheb. Ei leia ta enam sellega omale leiba, siis hakkab kurja tegema. Ehk muud halba asja! Saab omale ka weel uuesti sifilise haiguse külge, nüüd on tema asi jälle uuesti jooned! Kui asi nii kauemad aega edasi läheb, tema isi jääb wanemaks. Aegapidi saab tema omas elus koguni degeneritud, temal ei ole enam auu ega häbi wahel wahet. Tema läheb wiimete niikaugele, et tema kuskile enam ei kõlba. Siis on tema Gymnasiumi kooliharidus ja tema hää kaswatus kõik möödas ja koguni otsas. Mida on tema oma suurest kooliharidusest saanud! Temast jääb weel üks alatu ja kõlwatu inimese wari järele. Tema peab weel kui üks sant elama,

kelle pääle õige tark inimene ei taha enam hää silmaga waadata. Nii wiisi wõib paljudega lugu ette tulla ja halwaste lõppeda, kui neid ühe ameti pääle saab kaswatud. Kõrgem, suurem kooliharidus, isiendast ei ole ju sugugi mitte halb asi, kui neid weel parajal wiisil saawad kaswatud. Aga kui neid juba wabriku wiisi suurel hulgal saawad fabritseritud, neid peab üks kord juba palju saama! Nagu saks ütleb: „überproduktion“, käib ka koolipreilide kohta!

Tütarlaste majapidamiseks kaswatamise kooliharidus.

Kooliharidus peab igal pool ja igal maal olema, teisite ei wõi meie seda omale ette kujuneda laske. Aga igal asjal peab oma wahe ja kord olema.

Kooliharidus, kui see üleüldine, lihtne kooliharidus peaks olema. See on kõik väga ilus ja kaunis kombe kõige rahwaste kohta. Niisama sünnib see ka meie Eesti rahwa tütarlaste kohta. Meie peame tütarlast kõigerohkem selleks kaswatada püüdma, et temast tubli mehe naene, laste ema ja weel tugew maja perenaene saama peab. See on igal pool päris loomulik elu käik, see wõib ka meile väga hästi passida. Sellest põhjusemõtetest katsugem meie kinni pidada. See oleks wist kõige õigem hariduse mõet! Parajal wiisil ja kujul haritud tütarlastest wõib tubli auus mehe naene, laste ema, ja weel terwe maja perenaene saada. Tema õppib juba omas noores põlwes, koolihariduse kõrwal ka weel käsitööd tegema, mida temale, tema elusaatuse korral tarwis tuleb. Niisugustest tütarlastest saab, kui ta auusa elukombedega on, ja tal õnn hää juhtub olema, kas õigel ajal auus mehenaene ja tubli maja perenaene wõib saada ja ka see olla. Sest, naene peaks ikka meie juures ka oma säetud ja loodud kohale seisma jääma, see on: tema peab mehe naene, laste ema ja nende esimene loomulik kaswataja olema. Sellel parajal sünd-

sal kooliharidusel peab ka jälle oma loomu kindel piir olema. Sää! ei peaks ka mitte jälle väga kaugele oma nõudmisega mindama. Igal maja perenaesel peab kooliharidus olema, aga sel ei oleks mitte väga üle aru suurt kooliharidust tarwis. Parajas keskmine kooliharidus saaks selleks küllalt ulatama. Kõige kõrgem tütarlaste kooliharidus oleks laste emadele ilma aegne ja nende keha ja waimu ilma aegne waewamine. Üht suurt eksami ei oleks selleks sugugi tarwis. Kui aga nii-kaugele mindakse, siis ei saa neist jälle enam õige tublisid laste emasid enam, nad jääwad selle juures üle liiga nõrgaks. Selles asjas peaks katsuma üht parajad piiri pidada; ei peaks mitte sellest üle mindama. Meil aetakse sellega igal pool suurt kooli uhkust taga. Mis mitte loomulik ega õige tegu ei ole.

Meie poolt peaks saksamaale emade kaswatust waatama mindama. Sää! on minu teadu pärast üks kange wahe ja kindel kaswatamise piir. Nii et rahwa emade kaswatamises mitte kaugele ei minda. On paras kool läbi tehtud, siis hakkab noor tütarlaps majapidamise kooliga pääle. Sagedaste juba enne leeri minekud. Seda õppitakse sää! seda mööda, kuidas igaüks omale arwab tarwis minewad, ja mitte sugugi rohkem.

Mis arwatakse meie kohalt selle saksamaa peretütarte koolitamise kohta? Kas ehk saaks meil ka sellest koolihari-
dusest küllalt meie Eesti rahwa tütarlaste kohta? Wõi loe-
takse seda väga kasinaks, meie Eesti neidude üleüldiseks
hariduseks?

Mina omalt kohalt jään ikka selle oma poolt kord üles tähentatud tütarlaste koolihariduse normile kindlaks, nagu mina seda eespool olen üles tähendanud. Sää! olen mina need head ja wead üles lugenud. Need näitawad minule kau-
nis parajad meie tulewaste perenaeste kohta, kellega wõib
rahul olla.

Selle peale saawad mitmed küsima:

Miks sina suurema koolihariduse wastane oled, meie tütarde, tulewaste perenaeste ja laste emade kaswatuse kohta?

See küsimine on ka väga tähtjas asi.

Seda tähtsad küsimust katsun mina omast kohast jälle walgustada, näidata, nagu mina seda omale ette olen kujutanud, mida meie mitte tähele panemata ei tohi jätta.

Kõige selgem ja lühem wastus oleks see.

Meil peab enne teada ja selge olema, mis meie omast tütrest kaswatada tahame, ja mis temast peab pääle tema koolihariduse saama?

Tahame meie oma tütrest et tema, koolipreile Gouvernante peab saama. Siis mingugi tema ka minugi pärast tütarlaste Gymnasiumi, kus tal sellekohane kooliharidus peab saama, et tema oma tulewasele ametile ette saab walmistatud. On aga tütarde wanemad nii wõrd jõukad, et nende tütar ehk tütreid mitte ei pruugi pääle kooli hariduse kohe teenistust otsima minna. Nad wõiwad kodu jääda, esite ennast wälja puhata pääle koolis käimise waewa. Mis ka neil hädaste tarwilik saab olema. Kodus saab neil ka mitmed tööd ja talitused olema, mis ikka tehtud ja toimetatud peab saama. Niisugusel korral oleks tütarlaste Gymnasiumis koolihariduse otsimine koguni asjata. Noore inimese terwise ja waranduse raiskamine.

Nagu meil kõigil teada, kurnab suur kõrge kooliharidus iga ühte inimest ja weel enam ühte noort nõrka tütarlast, kui nad suure kooli läbi peawad tegema. Ja weel selle eksamile ennast ette peawad walmistama, mis neile mitte kerge ei näita olewad, mõned kes nõrgema terwisega, aga selle juures väga wirgad õppima on, jääwad lahjaks kui luu ja nahk. Kas see nende terwise kohta siis hästi wõib mõjuda? Mitte sugugi! See rikub nende terwist kurjaste.

Kui mitte ei taheta teenimise jaoks tütarlast koolitada ja kaswatada, siis oleks küll keskmine tütarlaste kooli haridus palju kasulikum. Sest waadakem, meil on ju ka omale laste

sünnitajaid emasid tarwis. Wäga kaua aegne tütre suures koolis käimine waewab inimest, ja ühtlasi kaotab noor tütarlaps oma sugutamise wõimust palju ära. Ehk kui tal ka seda weel peaks olema, see on ikka suure õppimise all palju kannatanud. Selle tagajärg oleks, meie Eesti rahwatõug saaks selle all wäga palju kannatada. Meie tulewane rahwas saaks selle pärast, kes neist saawad sünnitatud, kõik nõrga poolne olema, ehk koguni nõrk ja wõimetu olema. Seda peaks meil kõik tähele pandama, enne kui see jälle wäga hiljaks on jäänud. Kui meie oma tütarlaste koolitamist nõnda kõrvalt tähele paneme, siis wõime meie seda sagedaste tähele panna, ja näha, et meil tütarlaste koolitamisega ja kaswatamisega juba suurt uhkust taga aetakse. Suurem jagu taluperemeeste tütarlastest, kui nad linnas koolis käiwad, ikka Gymnasiumi koolis, nagu teisi koolisid ei oleks olemas. Nüüd peame omale küsimuse ette panema, kus tahawad need suured hulgad Gymnasiumi kooliharidusega tütarlapsed minna? Meie ei kuule kuskil nii suurt nõudmist nende kohta olewad. Sagedaste kuuleme ajalehtes, otsitakse kaugel sisewenemaa kubermangudes noori tütarlapsi laste kaswatajaks, kes neil sääl saksakeelt wõiks õpetada, aga seda ei wõi. ega mõista nüüdsed Eesti tütarlapsed mitte, sest neil puudub suurem saksakeele haridus. Seda mida nad nüüdses koolis on õppinud, see on koguni wähe, sellega ei saa nad kuigi kaugele isigi omast kohast. Weel enam teisele õppetamiseks on see koguni kasin. Need keda sinna otsitakse, need peawad ühte selged ja puhast, kõrgeste koolitatud saksa keelt rääkima. Kes oma saksakeelega niikaugel ei ole, need ei wõi nende kohtadele mitte sündida. Kes seda mõtleb, et tema tütar oma saksakeelega teistele saksa keelt wõib õppetada, see on eksiteel. Sääl on koguni teised, suuremad, laiemad nõudmised. Nende saksa keelt kutsutakse weel kõõgi saksakeeleks, sellega ärgu mingi omale leiba teenima ja selleks kohta otsima.

Mina ei tea kui suur nende wenekeele rääkimise tarkus

wõib olla, ehk wõib see ka niisamasugune olla, kui nende saksa keele rääkimine. Ühe koolitaja käest, olgu tema wene ehk saksa keele koolitamise asjas, nõutakse ikka üht täitsad puhast wäljarääkimist. Ega see ometi nii ei ole nagu ostmise ehk kauplemise asjus, sääl ei waadata selle pääle, kui puhas tema keel wäljarääkimises oleks, seal on pää asi selles, kui meie üksteise mõttetest ja tahtmisest aru saame. Siis on juba meie waheline nõudmine suuremalt jaolt täidetud.

Meie ei kuulegi enam muud juttu ega kirjutamist, kui seda ühte asja, igalpool on ikka kuulda, meil ei ole enam inimesi kes meie koduse töö ära teewad. Meil ei wõigi asi enam teisite olla, kui ikka nendesama ettewõetud plaanide järele edasi tahetakse käia ja minna, nagu see meie juures juba suurt hoogu on wõtmas. Meil on suured wabrikud olemas, kus aga Gouvernantesid saawad wälja walatud, teist kooli ega õppetuse kohta ei kuule enam olewad. Mõisa moonamehed ja talukohalt naesega sulased asuwad linna elama, kus siis tütar Gymnasiumi kooli pandakse. Mis neil wigal! Rahwa käest kerjatakse neile koolitamiseks raha. Ei, mina tahtsin ütelda, et neile korjatakse selleks raha, rahwa käest. See oleks wäga ilus asi, aga sääl on oma mittu halba külge, esiteks on meil omal suur töörahwa puudus, teiseks saab neid Gouvernantesid wäga palju, et kuskil enam neil ruumi ei ole. Saks ütleb neist on „Überproduktion.“ Kui ühte asja juba niipalju on et üteltakse „Überproduktion“ olewad, siis ei ole sellega enam midagi pääle hakkata. Siis peab sellel asjal jälle teine külg käänama. Peab waatama, kas sellel kaubal jälle minekud näeme olewad. Niisamasugune lugu on ka meie laialise Gouvernantede kaubaga, neil ei wõi enam kohaseid teenistuse kohte leida. Kui neid nii palju ühe koha ehk kubermangust saab wälja läkitatud omale kohta otsima. Kus on neid kohte siis nüüd nii häkitselt saada, see ei ole wõimalik. Kui tahetakse koolitada, katsugu mõne teise ameti jaoks õpetust anda, aga see ei ole mitte Gymnasium.

seal peawad teised spetsialkooli harud üles otsima. Nendel oleks Gymnasiumis ilma aegu aja ja raha raiskamine. Mis tulist suurt kahju toob.

Meie tütarlaste koolitamine näitab koguni ilma kõigesuguse plaanita olewad, ei mõtelda sugugi järele, kus sellega tahetakse minna.

Mõni kümend aastad tagasi tehti meie kodumaal just nõnda sammuti. Poega taheti suurte kooli panna, pois lasti esite küla kool läbi teha, siis kihelkonna kooli. Säält kreis kooli, siis weel Gymnasiumi. Pois oli juba 17—18 aastad wana kui tema Gymnasiumi wõis astuda. Kroonu Gymnasiumi neid enam wasta ei oleks wõetud. Aga meil oli jälle mõni Eragymnasium, üks niisugune oli Tartus herra ülemkooliõpetaja Hugo Treffner. Sinna kooli sai poiss, kes kooli tahtis astuda, igas wanaduses wastu wõetud. Poisil oli weel õnne asi, kui ta kreiskoolis käies eratunde wõeras keeles oli wõtnud, siis sai ta kõrgemasse klassi wastu wõetud. Sagedaste tuli ette, pois kes 17 aastad wana pidi alamasse klassi sisse astuma. Suurem jagu jäid wäga wanaks, astusid wälja, wõtsid omale mõnda teist tööaru ette ja jätsid oma ülikooli mineku mõtte koguni maha. Mitmed tegid selle Treffneri Gymnasiumi läbi ja läksid selles wanaduses ülikooli, millal õiete koolitatud ülikoolist wälja astusid ja oma ülikooli kanditadi graadiga lõpetanud olid. Nii on meil sagedaste koolidega nagu eksiteel ümber hulgutud, kuni wiimate kaugelt suure ringiga weel päris õige koolile ligi wõis tulla.

See oli weel tol ajal kui õiged selged kooli plaani ei tuntud. Nüüd peaks meil juba niikaugel selgusele jõutud olema, kust kohast koolitamisega tuleks päälle hakkata, et mitte nagu tuult tallata!

Nüüdsel kultura aegus peaks meil enam sellega tuttamad oldama. Kui meie seda asja kõrvalt waatame ja tähele paneme, ei wõi küll selle kohta mitte ütelda, et selles asjas kaugemale oleks ehk jõutud, wõi ulatatud, seda ei

paista tütarlaste koolitamises küll mitte. Nagu üteldud sai, ei ole sääl mitte vähemadki õiged mõttit wõi sihti kuskil näha, kus meil nende tütarlastega tahetakse päris minna, mida need nüüdsed tütarlaste praegused Gymnasiumid juba wõiwad korda saata. Nagu kuulda, üteldakse neid weel koguni wähe olewad, tahtjate järele. Tartus korjatakse ühe päris uue tütarlaste Gymnasiumi jaoks agaraste raha, mis nagu mina Postimehest lugenud olen, sada kolmkümmendtuhat rubla maksma minewad. See peaks juba küll imelik suur maja saama, arwata wist küll kuni 500 koolilapse jaoks. Ütleme: kooli aeg kestab sääl arwatawaste 10 aasta ümber. Kui meie asja õiete järele mõtleme, siis peaksid sääl iga aasta arwata 50 tütarlast sellest ühestainsast koolist walmis saama, kes säält wälja tulewad!

See oleks 10 aasta jooksul 500 tütarlast, kes sellest ühest ainsast Tartu Eesti tütarlaste Gymnasiumist walmis wälja wõiwad tulla. Mõned jääwad küll ikka maha, kes koolis edasi ei saa ja astuwad sellel puhul koguni koolist wälja. See oli üksi Tartu Eesti tütarlaste Gymnasium, aga Tartus on neid weel mittu kooli, Gymnasiumi nimelisi tütarlaste kooli on minu teadu pärast weel Puschkini Gymnasium tütarlaste jaoks. Pääle selle on neid weel Tartus mitmed kõrgemad tütarlaste koolid, kes aga mitte Gymnasiumi nime ei kanna. Nendes antakse enam üleüldist õpetust, kust tütarlapsed kõigesuguste teaduste kohta õpetust saawad. Nendes koolides ei kuule seda, et kõik just päris Gouvernante eksamile ennast oleks ette walmistanud. Suuremjagu nende koolide kaswandikudest walmistawad ennast enam koduse talituse ja majapidamise kohta ette, kellest siis tulewased majaperenaesed, meeste abikaasad ja lasteemad wõiwad saada. Tuleb ka arwa mõni ette, kes ka mõne eksami kuskil ära teewad, aga need on ikka enam nalja pärast, nad tahawad eksami teha. Need on ikka jaost, kes kergeste ilma wae-wata õpiwad, kellele õpimine suuremad wae-wa ei tee, neil

ei tee suure eksami tegemine ka mitte nii palju tüli ja päämurdmist, nagu mitmel teisel, kes suure häda pärast eksami peavad tegema, et sellega omale siis edaspidi leiba teenida tahavad. Need peavad sellel puhul oma wiimase jõu kokku wõtma, et mitte läbi kukkuda, waid et selle wastu ühte hääd, kuulsad ja kiiduwäärilist eksami teha, kelle waral siis kergemalt omale üht paremad teenistust, wõi Gouvernante kohta saada. Kui ühest ehk teisest koolist mõni üksik eksami ära teeb, see ei ole sugugi nõnda suur ime, see on ikka päris loomulik asi, nagu neid ikka tütarlaste koolide juures ette on tulnud ja weelgi edaspidi ette tulewad. Neil ei ole ikka mitte seda suurt tuhinad mis ühe Gouvernante wabrikust wõiks tunnistust anda, nad teewad oma kultura hariduse tööd ilma kõigesuurema kärata, ei kuulutada seda kellelegi, igaüks läheb oma säetud rada, keegi ei puutu teise oma naabrikoolile külge kinni, nagu seda mitmes mujal pool kuulatakse tehtawad.

Meie tütarlaste Gymnasiumis haritud tütarde tulewane töökoht.

Praegusel wagusal ajal ei kuule neid tütarlapsi oma suurema kooliharidusega, nagu neid Eesti Gymnasiumis kaswatuid taluperemehe tütreid kuskil awalikult üles astuwad. Sägise 1905 aastal, kus igal pool suuri koosolekuid ära peeti. Siis olid ka meie paigus suured koosolekud, nõnda nimetatud „Meetingud,“ mis igal pool suures auus olid. Kus neid suure õhinaga kuulamas käidi! Siis kuuldi jälle, et siin ja sääl „metingud“ olnud ära peetud. Kas neil selleks luba oli, ehk mitte, seda toll ajal ei küsitud. Siis oli kuulda, et teiste kõnelejate hulgas ka meie tütarlaste Gymnasiumi kooli haridusega noored neiud „meetikudel“ kõnetooli astusid ja sääl oma kohalt kõnesid pidasid. Nemad tahtsidki need kõigetargemad olla, mitte teistest maha jääda! Needsamad noored

koolitatud Eesti neid, kui nad juba ühel „meetingul“ käisid; nad käinud siis sellel puhul kõik Baltimaa linnade „meetingud“ läbi. Nemad ei olnud Baldimaa linnade meetingudega enam rahul. Neid olnud igalpool ligidamal linnades leida, kus nad oma peenikest häält töörahvale kõnetoolist kuulda lasksiwad, nad püüdsid neid omalt poolt ka õpetada.

Omalt reisil, suwe aegus, see oli wist Juuni kuul 1906 sõitsin mina raudteega, wist küll Pärnu linna poole, ilm oli üsna palaw, peab ütleva, päris kuum suwine ilm. Mina astun teiseklassi wagunisse, näen, sääl magab keegi noorepoolne naesterahwas, tal oli oma koduskoetud riidest ruutuline palitu pääle wõetud. Magades ei wõinud midagi aru saada, misugune tal alumine kleit oli, kui ta juba üles istukile tõusis, siis oli weel näha, tal oli kleit ka paksust kodukoetut willedast riidest seljas nagu kesk süda talwe aegus! Minul omal olid suwised kerged riided seljas, ja mul oli siiski weel palaw istudes. Mina mõtlesin omast kohast, ei tea kust põhjamaalt jäämere tagant see noor naesterahwas peaks wälja tulnud olema, temal on weel kesk talwe aegus kannetawad riided seljas. See pandis mind esite küll natuke järele mõtlema, aga paha, ehk kurja ei wõinud mina sellkorral mitte midagi aimata. Niipaljo arwasin, ta on wist talwel kuskilt wälja sõitnud ja nüüd sõidab kodu poole.

Meie olime juba mõne jaama wahe ära sõitnud. Teel tuli weel sinnasamasse wagunisse, kus mina omale aseme olin wõtnud, minule juba ammu wana suur tutaw ja endine sõber sisse ja wõttis ka minu kõrwal omale iste kohta. Meie teretasime ennast ja olime üli rõõmsad, et meie kaua aja tagant jälle kokku olime juhtunud. Waewalt olime meie oma juttu alustanud. Ja waata, see kes meie wasta sõhwal magab keerab ennast see ennemalt magaja noor naesterahwas oma teise külle, nagu seda karu üteldakse küünla päewal tegewad. See naesterahwas tundis minu tuttawa ära, ja rääkis temaga tema nime nimetades. Temale

ei olnud sugugi häbi pitkali olles meiega rääkida, ilma et ta istukile oleks tõusnud. Tema rääkimine oli elukas, päris suurt tuld täis. Muidu nägi tema koguni must ja lohakas omas nooreea olekus välja! Temal olid wanad, koguni ära-kannetud riided seljas, ilusal suwe ajal, kuna ikka kergemad ja puhtamad riided igaüks selga paneb. Kõik tema nägu oli koguni hirmus katkine, ära kriimustatud. Suurte kärna koortega kaetud. Meil oli minu wana tutawaga häbi ühe niisuguse naesterahwaga rääkida. Tema jutustas meiele lõpmata palju omast elust, ja kus ta kõik selle talwe jooksul käinud ja mis ta teinud. Aegapidi jutustas ta meile, mitmes linnas tema meetingudel käinud ja mida igas kohas tehtud. Ei olnud peaaegu mitte ühtegi linna, kus tema ei olnud käinud pidamisel. Tema rääkis meile, et tema Paide, Tallina, Rakwere, Peterburgi, Narwa, Tartu, Walga, Wiljandi, Pärnu, Wõnnu, Puhja ja wiimate Riia linna „meetingudest“ oli osa wõtnud, igalpool oli tema „meetingudel“ olnud. Paljudes kohtades oli tema ka kõnesid pidanud. Nagu tema ise meile koguni ladusalt seletas! Selle juures seletas ta meile omalt poolt nagu suurt uudist, kus linnas politsei poolt ei ole lastud „meetinguid“ ja ka suuri kõnesid pidada. Teisel kohal ja linnas ei ole politsei jälle lasknud neid „meetingid“ pidada. Kui politsei käsku ei ole tähele pandud, siis wõetud mõned „meetingu“ eestwõtjad kinni. Mitmes kohas tulnud neil politseiga sekeldusi ja peksmist!

Enne Jõulu olnud tema ka Tartus „meetingul“. Tema rääkija koht olnud muidugi sellel korral Universitetil aulas ehk saalis, kus Tallinnast hr. Temmant kõnesid ja kihutuse-töösid tegi! Need olid kõik suured politilised kõned wäikses raudtee wagunis. Tema olla igalpool ikka kihutusetööd teinud, nagu ta ise meile rääkis. Kas passis niisugune jutt raudtee wagunis ühele noorepoole haritud neiule? Minu arust mitte sugugi! Meil oli omast kohast päris suur hirm, et meid ka ei hakata kimbutama. Õnneks ei tulnud seda meil teel ette!

Wahete wahel kui see neiu oma kihutusetööd „meetingude“ eel oli teinud, saanud tema mitmel puhul politsei poolt kinni wõetud ja prii leiwa pääle pantud järele mõtlema, kas tema tegu õige, ehk mitte õige olnud. Kus tal ka prii korter muidugi oli! Aegapidi selgus tema jutust ja selle järele, kust tema oma reisiga tuli ja kus ta oli kauemad aega olnud. Paar päewa enne seda meie teel juhtumist, said Riia wangimajast mitmed politilised inimesed ja ka mõned süüdlased naisterahwad wabastatud, kes sääl juba talwest saadik politilise süütegude pärast kinni peeti. Mõned saadeti ära kaugeemale sisewenemaale, teised lasti jälle lahti, mitmedele oli ka witsahirmu antud. Niisamuti oli ka meie reisi kaaslane Riias kinni olnud, nagu tema nägu ja teised asjad ja seisukord wälja näitasid oli tema ka ihu karistust sääl enne saanud ja siis wälja wabadusse saadetud ja lastud.

Selle juures tuli tema jutu wahel koolide juurde, teine minu reisi kaaslane küsis temalt kus tema oma koolihariduse oli saanud. Tema seletas seda ka kaunis wabalt ja selgeste, et tema Pärnu tütarlaste Gymnasiumis oma kooli hariduse oli saanud. Ja weel enam, tema ütles minu sündimise koht on põhja liiwimaal. Pilistwere kihelkonnast, Kabala wallas. Isa ütles ära surnud olewad. Wend olewad isa talul kohapidaja, tema ema ütles ka weel elawad isatalul oma poja kõrwal. Kas tema oma kooli õpetuse lõppetanud oli, ehk mitte, selle pääle ei saanud meie enam tulla. Meil oli suur rõõm minu tutawa kasreisijaga, et meie niisugusest suurest politikalise neiuist lahti saime, ilma et meie sellest politsei poolt mitte kimbutud ei saanud.

See kõnes olew eesti haritud neiu ei ole mitte üksine, kes sellel suures hirmuwalitsuse aastatel ennast politilises alusel seisiwad, waid neid olid weel mitmed, ehk neid oli koguni paljud, kes ennast niisamuti suurel segaduse aegus, suurel politisel pöörde aegadel rahwast üles kihutasiwad, neile omalt kohal mitmesugust nõu anda püüdsiwad, mida

meie kaugel olejad ei wõi teada, mis sääl ära tehti. Neid ei ole meil enam tarwis taga otsima minna, ega taga ajada. See oleks meil asjata waew ja töö!

Et meil aga praegu meie tütarlaste koolihariduse asi arutamisel ja käsil on, siis ei wõi mina neid asju mitte kahe silma wahele jätta, ega neist ilma nimetamata mööda minna! Mina tahan ja katsun neist kõigidest ühte selged pilti teile näitada, niipalju kui mina neid asju tean ja tunnen. Kui mina seda mitte ei katsuks teha, siis jääks minu kõne mitmedele pooleni arusaamataks, ja mind wõiks weel selle üle süüdistada, et mina meie praegust Eesti tütarlaste koolide sisse seadmist ehk laitnud olla. Seda pidin mina tegema, seda oli päris hädasti tarwis. Kui mina seda siin kohal mitte ei teeks, seda arwan mina tarwis olewad. Muidu wõiksimme meie oma koolidega niikaugele minna, et meie oma rahwa suguwõsa parantamise asemele, kahju teha wõiksimme, ja nimelt sellega, et meie oma koolidega koguni eksiteele oleme sattunud ja ehk weel kaugemale wõime sattuda, kui meil seda mõni kõrwalt seisja mitte ei peaks kätte näitama, ja meile ette vaatamist ei püüa näidata. Mina olen seda meie Eestirahwa kooli asja, ja nimelt meie Eesti tütarlaste kooli ette wõtmist, juba mittu aega, nagu kõrwal seisja päält waadanud, ja olen omas südames seda eksitust väga kahetsenud, mida meil koolidega tehtakse. Wiimaks ei suutnud ega wõinud mina seda enam kauemine wälja kannatada. Siis wõtsin kord omale sulle kätte ja katsun seda omast kohast natuke seletada nagu mina seda endale olen ette kujutanud.

Meil on praegusel ajal palju koolisid Baltimaal; Sest saadik kui meile weel erakoolideluba riigivalitsuse poolt anti, kus meie emakeeles kooliõpetust wõime anda. Siis hakkasid meil erakoolisid igal pool ja iga suguse nime all üles elule kerkima. Et neil just päris õige koolisiht igal ühel oleks, seda ei wõi mitte ütelda. Sääl asutakse progymnasiumi ja päris suured täis Gymnasiumid, ja weel teisi

wäiksemaid erakoolisid. Need on kõik ilma ühegi suurema kooli programmita ja plaanita, on ainult koolid. Neist tahetakse rahwale tarkust anda!

Naene jäägu kodu laste kaswatajaks!

Meil ütteltakse päris õigusega, et meie rahwasugu ja jagu, ehk tõug rumalamaks hakkawad minema. Sedasama wõin mina ka ütelda, et meie rahwa seas mõned suguarud madalamasse hakkawad minema, need on ära degeneritud mitmesuguse rumala elamise tagajärjel, mida nemad oma elu aegus korda on saadnud. Neid põhjusi olen mina eespool näidata katsunud, aga et mina üle aru palju olen ütelnud, seda küll mitte, sääl oleksid mitmed arud weel näidata, mis ka meie rahwa degenerimisele wõib wiia. See seisaks selles, kui meie naesterahwad ennast sügawasse politikasse hakkawad tikkuma, nemad rikkuwad isi ennast ja oma naese jõudu ilma aegu ära politikalistes asjades. Nende jõud ei ole Jumalast mitte selleks loodud, et nad ennast riigi walitsuse politikasse peaksid tikkuma, ehk seda uueks looma, seda jätku nad meesterahwale, keda Jumalast selleks on loodud ja kutsutud, tema peab selle üle walwama, et meie walitsus ja selle politikline kord igal ühel omal parajal mõõdul kätte saadaw oleks. Siis oleksime meie sellega ühel õigemal seisukorral. Meie naesed peaksid sinna jääma, mida loodus neile on määranud ja kätte annud!

Naene jäägu ikka majaperenaeseks ja laste kaswatajaks, kes mehele, lastele, perele söögi walmis teeb, ja ikka õigel säetud ajal meile söögi lauale tooks ja muretseks, sellest söögi teeb, mida mees talle kodu kätte on muretsenund. Pääle selle tuleks maja sisimise korra joones pidamine ka weel naese hooleks jätta. Laste kaswatamine on isienesest mõista naese asi, nende eest püüab õige hoolas naene oma lapsi nende noores põlwes ilusaste õpetada, mida lapsed wõiwad

ütelda ehk rääkida. Halba peab tema lastele kohe ära keelma, kui ta seda laste suust kuuleb. Mõstlik naene, majaperenaine ja laste ema võttab esimese laste kasvatuse oma hooleks, muretseb juba selle eest, neid ikka püüda wooruse juure harjutama, mis ka üks suur tähtjas asi on inimese soo tõstmiseks. Sest mis on üks inimene ilma õige wooruseta: seda ei jõua enam pärastised koolid õpetada, nendes tahetakse ennemalt woorust maha kiskuda. Sest koolis on lapsed juba mitmesugused ja mitmest rahwa klassist seisusest, ja mitme sugused. Kas neil kõigil kodust tulles õige woorus wõiks olla. Seda ei ole neil tõeste mitte! Kõige õigem ja parem wooruse õpetamise koht on lapsel kodus, ema kõrwal, kes seda ikka iga silmapilk ja parajal ajal lapse kohta teeb. Kui lapse ema seda tähele paneb ja mõistab õigel ajal teha, siis on lapse kaswatus meil ja igal rahwal joones, seda peab iga lapse ema juba ise tegema. Seda mida lapse oma ema talle õpetab, seda peab laps oma eluaeg kangeste meeles, ta ütleb seda iseenele ja ka teistele lastele: minu ema keelas seda ära, ehk, minu ema käskis seda teha. Ja weel. Seda ei tee mina, ega luba ka teid teha, see olewat suur patt, kelle pärast Taewataat meid kangeste karistab.

Kui meil ja mujal nii wiisi lapsi wäiksest saadik õigete wooruse poolest saawad kaswatud, siis wõib ütelda, et lapse kaswatus juba wäiksest saadik õigel kohal seisab, ja see saab meil hääd wilja kandma. Seda peaks iga õige lapse ema tähele panema ja seda omale üheks idealiks wõtma. Siis oleks lapse kaswatus igalpool joones. Kui seda meil ja mujal tähele pandakse ja tehtakse, siis wõiks üleüldse kõik inimese sugu ikka rohkem paraneda ja kõrgemasse tõusta!

Wõttame nüüd majaperenaist ja laste ema teiselt küllest walgustada, ja seda omale ette seada: Meile tuleksid jälle suured politikalised segadused ette, hakkatakse igalpool suuri „meetingid“ jälle pidama, majaperenaene, kellel suur lapsekari kodus, kes weel wäikesed, koguni alaealised oleksid,

emale ei oleks aega neid kasvatada ega järele waadata, neid emalikult juhatada, sell oleks väljaspool kodu tööd. Nende ema hakkaks igal pool poliitilistel „meetingutel“ sagetaste käima. Katsuks siin ja säääl, suuri laialisi poliitikalisi kõnesid pidada, nende kõrwas weel suuri kihutuse töösid tegema. Neid „meetinkuid“ oleks mitmes linnas. Meie tutawal laste emal oleks himu ja lust igalpool neil suurtel „meetingutel“ käia, säääl nendel suuri kõnesid pidada, rahwast õpetada, temale kuluksid selleks mitte ainult mittu nädalid ära, waid säääl läheksid tal mitmed kuud kaduma, tema ei näeks oma kodust talitust ega oma laste kaswatust! Lapsed jääksid kõik see pitk waheaeg kodu oma pääd, ilma, et ühtegi järele waatajad, ehk õpetajad oleks. Lapsed õpiksid kodus kõike sugust koerust tegema! Nende laste õpetamisest ei oleks sel korral vähemadki juttu!

Nüüd peame endalt küsima, mis teewad need alaealised lapsed wahe aegus kodus?

Ja waata! see on siis wäga suur tähtjas küsimus: Mis teewad need alaealised lapsed kodus? Lapsed on kodus kõigest ilma! Nad on ilma emata, ilma ühegi õpetuseta! Wooruslisest õpetusest ja igast õigest lapse kaswatamisest ei wõi sel korral vähemadki juttu olla! Lapsed on kodus nõnda ütelda: iga tuule poole ümber hulkumas ja rumalusi tegemas, mida neid ema ei oleks lubanud teha!

Need waesed alaealised lapsed on kodus ilma emata, ilma õpetuseta, nemad teewad oma wahel seda, mida nad siis omast rumalast pääst kõige paremaks arwawad. Nemad näewad ja kuulewad kõige sugust rumalust, ja teewad seda järele! arwawad seda kõige sündsamaks, mis nad weel wõiwad teha, Kodus on ehk üks wõeras talukohalt wõetud tüdruk, kes neile lastele söögi waewalt walmis teeb, neile seda kätte annab. Wäetumad lapsed sööwad oma keskes ilma õpetuseta, elawad oma keskel, teewad wahete wahel kõike sugust ja kõige suuremad rumalust. Lapsed naerawad selle üle, tüdruk naerab

ühes, kui ta seda näeb ja kuuleb. Lapsed arwawad seda kõige paremaks ja ilusamaks omast kohast, neil ei ole kedagi, kes neid nende rumaluses keelaks ja neile ütleks: ärge tehke seda, see ei ole sünnis, ega kõlba lastele teha!

Tüdrukust nende laste õpetajat ei saa.

Esite ei ole tüdrukul aega nende laste järele waadata. Teiseks ei ole ühel talutüdrukul mitte sellekohast mõitust, neid wäikesi lapsi õigete õpetada, nende järele waadata ja neile wooruslikku õpetust anda, kui tal ka selleks peaks tahtmist olema. Kui tüdruk seda peaks katsuma teha, ega lapsed tüdrukud ometi ei kuulaks, nõnda kui nad oma ema kuulaksid. See on juba ikka nagu loomulik asi, et kõik lapsed oma ema õpetust kõige enam tähele panewad ja seda omal kaua meeles peawad.

Kui need lapsed niisugusel korral üles kaswawad, mis teie arwate, mis neist lastest peaks saama? Ehk kus nad kõigeparemine kõlbawad?

Mis neist arwata wõib? Nende edespidine kaswatamine jääb palju ühest kaswatamisest tagasi! Puhta wooruse asemele on nende südamesse juba palju paha asja juurdunud, see ei ole enam nii kerge säält wälja ajada! Oleks nende ema kõik see „meetinkute“ aeg kodus olnud, ta oleks omi lapsi ilusaste kõige hääle poole õpetanud, neid kõige puhtama, selgema, pühalikkuma wooruse poole juhatanud, see oleks kõik ilusal wagusal kombel sündinud. Lapsed oleksid ka pärast koolis paremine kooliõpetaja sõna kuulnud, oleksid ühed wagad wooruslikkud eeskujulised lapsed olnud. Nad oleksid koolis palju enam edasi jõudnud. Lapsed on oma ema ümberjooksmise pärast wäga palju kannatanud!

Nüüd peame omale küsimuse ette panema: kas oli see nende laste ema „meetingutel“ jooksmine hädaste tarwis? Ja keda on tema oma rumala kihutuse tööga targaks ehk õndsaks teinud? Ja mida loodawad need tööinimesed nendest naeste kihutuse tagajärgedega omale wõita?! Need on kõik

küsimused mida meie selgesti ei tea wastada. Seda saab meile tulewik näitama. Siin kohal oleks weel lõpuks ütelda: naesterahwa kohta.

Naene jäägu kodu lastekaswatajaks ja õpetajaks.

Politika jäetagu, enne kui pärast meesterahwa hoolde, seda on meil Looja algusest juba kohe nõnda seadinud, kui ta meid ilma elama on pannud. Seda kuuleme ka Piiblist ilma loomise õpetusest, kus öeldakse: Jumal lõi mehe enda näo järele. Kuna naine koguni pärast sai mehe küljeluust wõetud ja tehtud. Sellest selgub, et naine mitte sugugi iseisijas ei ole ilma loodud, waid ainult mehele abiks ja weel tükk mehest — tema küljeluust wõetud — mehele abiks tehtud, kes meile inimesesugu edasi peab kandma. See on teise sõnaga: naene peab sugu andma, lapsi sünnitama, kaswatama neid, neid noores eas ilusaste õpetama, neile kõikesugust esimest õpetust andma. Neile ja mehele toidu walmis tegema, mida mees talle walmis põllul teeb ja kodu kätte toob. See on suurem naese ülesanne, koduses elus!

Need ülestähendused on loojast naise kohta juba ilma loomisest nõnda määratud.

Nende kohta wõin ütelda: Naine jäägu kodu.

Kui meie seda kõike tähele paneme, siis tuleme otsusele: Naisterahwa kooliharidus olgu nõnda sisseseatud, et naine ikka oma seatud kohale — selle piiridesse jääks, mitte meeste piirides ennast segama ei tikuks. Siis oleks kõik omas loodusest määratud piiris ja raamis. Siis jääks kõik õigel määratud kohta, nagu looja Jumal seda loomises, omas suures tarkuses inimestele ette määranud, rajanud, see peaks nõnda jääma. Kui naesed igalpool meeste asjadesse ennast segama hakkawad, siis tuleb pärastpoole ikka halba nähtawale. See ei tohi nõnda mitte sündida!

Nagu meie eespool kuulnud oleme, ei taha Gymnasiumis haritud neid mitte nendes suure Loojast määratud piiridesse jääda. Nagu kuulsime, nemad tikuwad politilise meetingute

aegus igalpool kõnetooli, nagu ilma nendeta läbi ei saaks! Tahavad rahvast õpetada, nende arust näitavad mehed rumalad ehk lollid olewad. Käiwad waheaegul weel maal laialt ümber, hässitawad kõike rahvast üles, iseäranis alamat töörahvast mässule üles, käsewad suuremaid nõudmisi oma leiwawanematele ette panna, ja ka riigiwalitsuse wastu, keelawad kõike maksu maksa. Kas see on neist neidudest ilus ja tarkus? See ei kõlba kellegile, iseäranis naisterahwale weel mitte sugugi. Seda tuleb hukka mõista. Kui nad seda teewad, see on ülekohtune, seaduse wastane; need saawad seaduse ees kangeste karistatud, olgu tema meeste- ehk naisterahwad. Aga naisterahwad ei hoolinud seaduse keelust ega pära-ristisest karistusest, Gymnasiumi õpilased noored neiud tegid seda mässu aastadel. Tahtsid endal sellest suurt auu saada. Tahtsid seda näidata ja ütelda: waata mina olen rahwusline. Mida on need ette tikujad neiud ära teinud? Mitte midagi, see oli kõik tühi tuule tallamine! Sellest selgub weel enam; Naine ei kõlba poliitilise asjade jaoks, seda on Looja kõik meeste jaoks määranud, see peab nende hooleks jääma.

